ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 3ης Σεπτεμβρίου 2009 *

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-322/07 P, C-327/07 P και C-338/07 P,

με αντικείμενο τρεις αιτήσεις αναιρέσεως βάσει του άρθρου 56 του Οργανισμού του Δικαστηρίου, που κατατέθηκαν στις 9, 11 και 16 Ιουλίου 2007, αντιστοίχως,

Papierfabrik August Koehler AG, με έδρα το Oberkirch (Γερμανία), εκπροσωπούμενη από τους I. Brinker και S. Hirsbrunner, Rechtsanwälte, και τον J. Schwarze, καθηγητή,

Bolloré SA, με έδρα το Ergue Gaberic (Γαλλία), εκπροσωπούμενη από τους C. Momège και P. Gassenbach, avocats, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

Distribuidora Vizcaína de Papeles SL, με έδρα το Derio (Ισπανία), εκπροσωπούμενη από τους E. Pérez Medrano και T. Díaz Utrilla, abogados,

αναιρεσείουσες,

* Γλώσσες διαδικασίας: η γερμανική, η γαλλική και η ισπανική.

όπου ο έτερος διάδικος είναι

η **Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων,** εκπροσωπούμενη από τους F. Castillo de la Torre και W. Mölls, επικουρούμενους από τους H.-J. Freund, Rechtsanwalt, και N. Coutrelis, avocat, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

αναιρεσίβλητη,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Rosas, πρόεδρο τμήματος, A. Ó Caoimh, J. Klučka (εισηγητή), U. Lõhmus και P. Lindh, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Y. Bot
γραμματέας: R. Şereş, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 25ης Σεπτεμβρίου 2008,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 2ας Απριλίου 2009,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με τις αιτήσεις τους αναιρέσεως, η Papierfabrik August Koehler AG (στο εξής: Koehler) (C-322/07 P), η Bolloré SA (στο εξής: Bolloré) (C-327/07 P) και η Distribuidora Vizcaína de Papeles SL (στο εξής: Divipa) (C-338/07 P) ζητούν την αναίρεση της αποφάσεως του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 26ης Απριλίου 2007, Τ-109/02, Τ-118/02, Τ-122/02, Τ-125/02, Τ-126/02, Τ-128/02, Τ-129/02, Τ-132/02 και Τ-136/02, Bolloré κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2007, σ. II-947, στο εξής: αναιρεσιβαλλομένη απόφαση), με την οποία το Πρωτοδικείο απέρριψε τις προσφυγές που άσκησαν, μεταξύ άλλων, η Koehler, η Bolloré και η Divipa, με σκοπό την ακύρωση της αποφάσεως 2004/337/ΕΚ της Επιτροπής, της 20ής Δεκεμβρίου 2001, σχετικά με διαδικασία του άρθρου 81 της Συνθήκης ΕΚ και του άρθρου 53 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ — Υπόθεση COMP/E-1/36.212 — Αυτογραφικό χαρτί (ΕΕ 2004, L 115, σ. 1, στο εξής: προσβαλλομένη απόφαση). Με την απόφαση αυτή, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων επέβαλε πρόστιμο 33,07 εκατομμυρίων ευρώ στην Koehler, 22,68 εκατομμυρίων ευρώ στην Bolloré και 1,75 εκατομμυρίου ευρώ στην Divipa.

Ιστορικό της διαφοράς

2 Το ιστορικό της υπό κρίση διαφοράς, όπως εκτίθεται στις σκέψεις 1 έως 13 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, δύναται να συνοψισθεί ως εξής.

3 Το φθινόπωρο του 1996, ο όμιλος προϊόντων χαρτιού Sappi, μητρική εταιρία του οποίου είναι η Sappi Ltd (στο εξής: Sappi), παρείχε στην Επιτροπή πληροφορίες και έγγραφα που της δημιούργησαν υπόνοιες ότι υπήρχε ή είχε υπάρξει μυστική σύμπραξη για τον καθορισμό των τιμών στον τομέα του αυτογραφικού χαρτιού, στον οποίο η Sappi δραστηριοποιούνταν ως παραγωγός.

4 Κατόπιν των κοινοποιηθέντων από τη Sappi στοιχείων, η Επιτροπή προέβη σε εξακριβώσεις σε πολλούς παραγωγούς αυτογραφικού χαρτιού, βάσει του άρθρου 14, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτου κανονισμού εφαρμογής των άρθρων [81] και [82] της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25). Έτσι, στις 18 και 19 Φεβρουαρίου 1997 πραγματοποιήθηκαν οι προβλεπόμενες στο άρθρο 14, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού αυτού εξακριβώσεις στις εγκαταστάσεις πολλών επιχειρήσεων, μεταξύ των οποίων των Papeteries Mougeot SA (στο εξής: Mougeot), καθώς και της Sappi και άλλων επιχειρήσεων, μεταξύ των οποίων της Koehler και της Arjo Wiggins Appleton plc (στο εξής: AWA), από τον Ιούλιο έως τον Δεκέμβριο του 1997.

5 Το 1999, η Επιτροπή απηύθυνε επίσης αιτήσεις παροχής πληροφοριών, σύμφωνα με το άρθρο 11, του κανονισμού 17, σε πολλές επιχειρήσεις, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονταν οι AWA, Mougeot, Divipa, Koehler και η Copigraph SA (στο εξής: Copigraph), η οποία ήταν θυγατρική της Bolloré. Με τις αιτήσεις αυτές, οι επιχειρήσεις κλήθηκαν να προσκομίσουν στοιχεία σχετικά με τις αναγγελίες τους περί αυξήσεως τιμών, τους όγκους των πωλήσεών τους, τους πελάτες τους, τους κύκλους εργασιών τους και τις συναντήσεις τους με ανταγωνιστές.

6 Με την απάντησή τους στην αίτηση παροχής πληροφοριών, οι AWA, Copigraph και μία άλλη επιχείρηση παραδέχθηκαν ότι είχαν συμμετάσχει σε πολυμερείς συναντήσεις της συμπράξεως μεταξύ παραγωγών αυτογραφικού χαρτιού. Συναφώς, έδωσαν στην Επιτροπή διάφορα έγγραφα και πληροφορίες.

7 Στις 14 Απριλίου 1999, η Mougeot ήρθε σε επαφή με την Επιτροπή, δηλώνοντας ότι είναι διατεθειμένη να συνεργαστεί στην έρευνα κατ' εφαρμογήν της ανακοινώσεως της Επιτροπής σχετικά με τη μη επιβολή ή τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων (ΕΕ C 207, σ. 4, στο εξής: ανακοίνωση σχετικά με τη συνεργασία). Η Mougeot αναγνώρισε την ύπαρξη συμπράξεως με αντικείμενο τον καθορισμό των τιμών αυτογραφικού χαρτιού και έδωσε στην Επιτροπή πληροφορίες σχετικά με τη διάρθρωση της συμπράξεως και, μεταξύ άλλων, σχετικά με τις διάφορες συναντήσεις στις οποίες είχαν συμμετάσχει εκπρόσωποί της.

8 Στις 26 Ιουλίου 2000, η Επιτροπή κίνησε τη διαδικασία στις υποθέσεις που οδήγησαν στην προσβαλλομένη απόφαση και εξέδωσε ανακοίνωση των αιτιάσεων (στο εξής: ανακοίνωση των αιτιάσεων) την οποία απηύθυνε σε 17 επιχειρήσεις, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονταν η Copigraph, η Bolloré, ως μητρική εταιρία της Copigraph, καθώς και οι AWA, Divipa, Mougeot, Koehler και Sappi.

9 Όλες οι αποδέκτριες της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, πλην τριών, υπέβαλαν γραπτές παρατηρήσεις σε απάντηση των αιτιάσεων της Επιτροπής.

10 Στις 8 και 9 Μαρτίου 2001 έγινε ακρόαση και η Επιτροπή εξέδωσε, στις 20 Δεκεμβρίου 2001, την προσβαλλομένη απόφαση.

11 Με το άρθρο 1, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως αυτής, η Επιτροπή διαπιστώνει ότι έντεκα επιχειρήσεις παρέβησαν το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ και το άρθρο 53, παράγραφος 1, της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, της 2ας Μαΐου 1992 (ΕΕ 1994, L 1, σ. 3), με τη συμμετοχή τους σε σύνολο συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών στον τομέα του αυτογραφικού χαρτιού.

12 Με το άρθρο 1, δεύτερο εδάφιο, της αποφάσεως, η Επιτροπή διαπιστώνει ότι οι AWA, Bolloré, Koehler, Sappi και τρεις άλλες επιχειρήσεις μετέσχον στην παράβαση από τον Ιανουάριο του 1992 έως τον Σεπτέμβριο του 1995, η Divipa από τον Μάρτιο του 1992 έως τον Ιανουάριο του 1995 και η Mougeot από τον Μάιο του 1992 έως τον Σεπτέμβριο του 1995.

13 Με το άρθρο 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως, οι επιχειρήσεις που αναφέρονται στο άρθρο 1 της ιδίας αποφάσεως υποχρεώθηκαν να παύσουν την εν λόγω παράβαση, αν δεν το έχουν ήδη πράξει, και να απέχουν, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων τους που αφορούν το αυτογραφικό χαρτί, από οποιαδήποτε συμφωνία ή εναρμονισμένη πρακτική η οποία ενδέχεται να έχει όμοιο ή παρεμφερές αντικείμενο ή αποτέλεσμα με την παράβαση.

14 Σύμφωνα με το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, της εν λόγω αποφάσεως, στις οικείες επιχειρήσεις επιβλήθηκαν τα ακόλουθα πρόστιμα:

— AWA: 184,27 εκατομμύρια ευρώ

— Bolloré: 22,68 εκατομμύρια ευρώ

— Divipa: 1,75 εκατομμύριο ευρώ

— Mougeot: 3,64 εκατομμύρια ευρώ

— Koehler: 33,07 εκατομμύρια ευρώ, και

— Sappi Ltd: 0 ευρώ.

Η ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία και η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση

15 Με χωριστά δικόγραφα που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου κατά τον Απρίλιο του 2002, οι Bolloré, AWA, Koehler, Divipa και πέντε άλλες επιχειρήσεις άσκησαν προσφυγή κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως.

16 Με την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση, το Πρωτοδικείο απέρριψε τις προσφυγές που άσκησαν, μεταξύ άλλων, οι Bolloré, Koehler και Divipa.

Αιτήματα των διαδίκων και η ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία

17 Η Koehler ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση και να ακυρώσει την προσβαλλομένη απόφαση·

— επικουρικώς, να μειώσει το πρόστιμο που της επιβλήθηκε·

— έτι επικουρικότερον, να αναπέμψει την υπόθεση στο Πρωτοδικείο, για να την εκδικάσει σύμφωνα με τη νομική εκτίμηση στην οποία θα προβεί το Δικαστήριο με την απόφασή του και, εν πάση περιπτώσει,

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα της πρωτόδικης και της αναιρετικής διαδικασίας.

18 Η Bolloré ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση·

— να αποφανθεί οριστικά επί της υποθέσεως και να ακυρώσει την προσβαλλομένη απόφαση ή, εν πάση περιπτώσει, να μειώσει το ύψος του προστίμου που της επιβλήθηκε·

— αν το Δικαστήριο δεν αποφανθεί επί της παρούσας υποθέσεως, να επιφυλαχθεί επί των δικαστικών εξόδων και να αναπέμψει την υπόθεση ενώπιον του Πρωτοδικείου για επανεξέταση, σύμφωνα με την απόφαση του Δικαστηρίου, και

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα της πρωτόδικης και της αναιρετικής διαδικασίας.

19 Η Divipa ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση εν όλω ή εν μέρει και να κρίνει οριστικώς επί της ουσίας ή να αναπέμψει την υπόθεση ενώπιον του Πρωτοδικείου·

— να ακυρώσει ή να μειώσει το πρόστιμο που της επιβλήθηκε, και

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα της πρωτόδικης και της αναιρετικής διαδικασίας.

20 Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να απορρίψει τις αιτήσεις αναιρέσεως και να καταδικάσει τις αναιρεσείουσες στα δικαστικά έξοδα.

21 Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 24ης Ιουνίου 2008, οι υποθέσεις C-322/07 P, C-327/07 P και C-338/07 P ενώθηκαν για τη διεξαγωγή της προφορικής διαδικασίας και την έκδοση αποφάσεως.

Επί των αιτήσεων αναιρέσεως

22 Για λόγους σαφήνειας, ορισμένοι λόγοι αναιρέσεως που προέβαλαν οι αναιρεσείουσες εξετάζονται μεμονωμένα και άλλοι από κοινού.

Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Bolloré, που αντλείται από προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας λόγω διαστάσεως της ανακοινώσεως των αιτιάσεων και της προσβαλλομένης αποφάσεως

23 Πρωτοδίκως, η Bolloré υποστήριξε ότι η Επιτροπή, μη δίνοντάς της τη δυνατότητα να λάβει θέση, κατά τη διοικητική διαδικασία, επί της αιτιάσεως που αντλείται από την

προσωπική και ανεξάρτητη συμμετοχή της στη σύμπραξη, προσέβαλε τα δικαιώματά της άμυνας.

24 Το Πρωτοδικείο, αφού υπενθύμισε, με τις σκέψεις 66 έως 68 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τη νομολογία σχετικά με τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας και το περιεχόμενο της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, με τη σκέψη 79 της ίδιας αποφάσεως έκρινε ότι, βάσει της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, η Bolloré δεν μπόρεσε να λάβει γνώση της αιτιάσεως που αντλείται από την άμεση ανάμειξή της στην παράβαση, ούτε των πραγματικών περιστατικών τα οποία η Επιτροπή έκρινε αποδεδειγμένα με την απόφαση, προς στήριξη της αιτιάσεως αυτής, οπότε η Bolloré, όπως προκύπτει από το κείμενο της απαντήσεώς της στην ανακοίνωση αυτή, δεν μπόρεσε να αμυνθεί λυσιτελώς, κατά τη διοικητική διαδικασία, ως προς την εν λόγω αιτίαση και τα πραγματικά αυτά περιστατικά.

25 Με τις σκέψεις 80 και 81 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο προσέθεσε τα εξής:

«80 Πάντως, τονίζεται ότι, ακόμη και αν η [προσβαλλομένη] απόφαση περιέχει νέους πραγματικούς ή νομικούς ισχυρισμούς σε σχέση με τους οποίους δεν υπήρξε ακρόαση των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων, το διαπιστωθέν ελάττωμα δεν συνεπάγεται την ακύρωση της αποφάσεως [αυτής] επί του σημείου αυτού, παρά μόνον αν οι σχετικοί ισχυρισμοί δεν μπορούν να αποδειχθούν επαρκώς κατά νόμο βάσει άλλων στοιχείων τα οποία περιέχονται στην απόφαση και σε σχέση με τα οποία οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις είχαν την ευκαιρία να προβάλουν την άποψή τους […]. Εξάλλου, η προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας μπορεί να θίξει το κύρος της [προσβαλλομένης] αποφάσεως όσον αφορά την Bolloré μόνον εάν η [εν λόγω] απόφαση στηρίζεται μόνο στην άμεση ανάμειξη της Bolloré στην παράβαση […]. Πράγματι, στην περίπτωση αυτή, εφόσον δεν μπορεί να γίνει δεκτή η νέα αυτή αιτίαση, η οποία αντλείται, με την [προσβαλλομένη] απόφαση, από την άμεση ανάμειξη της Bolloré στις δραστηριότητες της συμπράξεως, δεν δύναται να καταλογιστεί στην Bolloré η ευθύνη της παραβάσεως.

81 Αντιθέτως, αν, κατά την επί της ουσίας εξέταση […], προκύψει ότι η Επιτροπή ορθώς θεώρησε την Bolloré υπεύθυνη για τη συμμετοχή της θυγατρικής της Copigraph στη σύμπραξη, η μη σύννομη ενέργεια της Επιτροπής δεν αρκεί για να δικαιολογήσει την ακύρωση της [προσβαλλομένης] αποφάσεως, διότι δεν ασκεί

αποφασιστική επιρροή στο διατακτικό της αποφάσεως του θεσμικού οργάνου […]. Πράγματι, κατά πάγια νομολογία, αν ορισμένες από τις αιτιολογικές σκέψεις μιας αποφάσεως δικαιολογούν επαρκώς, κατά νόμο, την εν λόγω απόφαση, οι τυχόν πλημμέλειες σε άλλες αιτιολογικές σκέψεις της προσβαλλομένης πράξεως δεν ασκούν, εν πάση περιπτώσει, επιρροή στο διατακτικό της […].»

Επιχειρήματα των διαδίκων

26 Με την αίτησή της αναιρέσεως, η Bolloré αμφισβητεί τις σκέψεις 79 έως 81 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, διατυπώνοντας τον συναφή λόγο αναιρέσεως σε δύο σκέλη.

27 Όσον αφορά το πρώτο σκέλος, το Πρωτοδικείο προσέβαλε τη θεμελιώδη αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας, αρνούμενο να επικυρώσει τη διαπίστωση ότι η ανακοίνωση των αιτιάσεων ήταν ελλιπής και να κρίνει την προσβαλλομένη απόφαση άκυρη. Η Bolloré βασίζεται, μεταξύ άλλων, σε πολλές αποφάσεις του Δικαστηρίου και του Πρωτοδικείου στον τομέα των αντίθετων προς τον ανταγωνισμό πρακτικών (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 31ης Μαρτίου 1993, C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 και C-125/85 έως C-129/85, Ahlström Osakeyhtiö κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1993, σ. I-1307 της 16ης Μαρτίου 2000, C-395/96 P και C-396/96 P, Compagnie maritime belge transports κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-1365 της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-176/99 P, ARBED κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. I-10687, καθώς και απόφαση του Πρωτοδικείου της 23ης Φεβρουαρίου 1994, T-39/92 και T-40/92, CB και Europay κατά Επιτροπής, Συλλογή 1994, σ. II-49) καθώς και στον τομέα του δικαίου των συγκεντρώσεων (απόφαση του Πρωτοδικείου της 22ας Οκτωβρίου 2002, T-310/01, Schneider Electric κατά Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. II-4071).

28 Η Επιτροπή απάντησε ότι η βάση της προσβαλλομένης αποφάσεως, όπως επικυρώθηκε από το Πρωτοδικείο, συνίσταται, όσον αφορά την Bolloré, μόνον στην ευθύνη της Bolloré για τις ενέργειες της θυγατρικής της. Η Bolloré θα μπορούσε να αξιώσει την ακύρωση της αποφάσεως αυτής μόνον αν δεν ήταν σε θέση να αντιληφθεί, με την ανακοίνωση των αιτιάσεων, ότι η Επιτροπή είχε την πρόθεση να της καταλογίσει τις ενέργειες της θυγατρικής της.

29 Η Επιτροπή προσθέτει ότι η επικληθείσα από την Bolloré νομολογία είτε είναι αλυσιτελής (προαναφερθείσες αποφάσεις του Δικαστηρίου Ahlström Osakeyhtiö κ.λπ. κατά Επιτροπής και του Πρωτοδικείου CB και Europay κατά Επιτροπής), είτε καταδεικνύει ότι η ανάλυση του Πρωτοδικείου στην αναιρεσιβαλλομένη απόφαση είναι βάσιμη (προαναφερθείσες αποφάσεις του Δικαστηρίου Compagnie maritime belge transports κ.λπ. κατά Επιτροπής και ARBED κατά Επιτροπής).

30 Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως, η Bolloré υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο παραβίασε τη θεμελιώδη αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας, κρίνοντας ότι η διαπιστωθείσα πλημμέλεια δεν έθιξε το διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως. Σύμφωνα με την Bolloré, η νομολογία επί της οποίας στηρίχθηκε το Πρωτοδικείο είναι αλυσιτελής. Αφενός, η πρώτη σειρά αποφάσεων των οποίων έγινε επίκληση με τη σκέψη 80 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως αφορά διαφορετική περίπτωση από αυτή της υπό κρίση διαφοράς, εφόσον θέτει εν αμφιβόλω την επιχείρηση αυτή. Με τις αποφάσεις αυτές, η διαπιστωθείσα με την ανακοίνωση των αιτιάσεων ανακρίβεια δεν αφορά τον καθορισμό και την ακριβή απόδοση ευθυνών, αλλά μόνον την προσαπτόμενη συμπεριφορά. Αφετέρου, η δεύτερη σειρά αποφάσεων των οποίων γίνεται επίσης μνεία με τη σκέψη 80 δεν αφορά καθόλου την υπό κρίση περίπτωση, εφόσον οι αποφάσεις αυτές αφορούν τον έλεγχο των συγκεντρώσεων καθώς και τον τομέα των κρατικών ενισχύσεων και, επομένως, την επί της ουσίας εκτίμηση του συμβατού μιας ενέργειας στο πλαίσιο ελέγχου ex ante, ενώ η υπό κρίση υπόθεση αφορά a posteriori έλεγχο της κανονικότητας μιας διαδικασίας.

31 Η Bolloré αμφισβητεί επίσης τη «στηριζόμενη στον σκοπό ερμηνεία» των δικαιωμάτων άμυνας την οποία, κατά την άποψή της, δέχθηκε το Πρωτοδικείο. Από νομικής απόψεως, η ερμηνεία σύμφωνα με την οποία η ακυρότητα μιας αποφάσεως σε περίπτωση μη τηρήσεως δικονομικού κανόνα κρίνεται μόνον αν η παραβίαση αυτή θίγει πράγματι τα συμφέροντα του ενδιαφερομένου διαδίκου δεν ισχύει για όλες τις δικονομικές παραβάσεις και, μεταξύ άλλων, η ερμηνεία αυτή δεν έχει εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση. Στην πραγματικότητα, εφόσον η Bolloré δεν είχε πληροφορηθεί τις αιτιάσεις που της προσάπτονταν προσωπικώς, τα δικαιώματά της εθίγησαν ουσιαστικώς και πρακτικώς.

32 Η Επιτροπή προβάλλει ότι είναι συγκεχυμένη η διάκριση της Bolloré μεταξύ ελέγχου ex ante και a posteriori. Περαιτέρω, από τη νομολογία σε θέματα ελέγχου των συγκεντρώσεων και των κρατικών ενισχύσεων προκύπτει ότι η παράβαση δικονομικών κανόνων δεν καθιστά αυτομάτως ελαττωματική μια απόφαση. Το Πρωτοδικείο απλώς εφάρμοσε με κλασικό τρόπο τη σχετική νομολογία.

33 Όσον αφορά το ζήτημα αν η προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας έχει επιπτώσεις στο διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως και, εν προκειμένω, στο ποσό του επιβληθέντος στην Bolloré προστίμου, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το επιχείρημα αυτό είναι απαράδεκτο εφόσον επαναλαμβάνει ήδη χρησιμοποιηθέν ενώπιον του Πρωτοδικείου επιχείρημα και, εν πάση περιπτώσει, είναι αβάσιμο, εφόσον στην εταιρία αυτή καταλογίστηκαν οι ενέργειες της θυγατρικής της, δηλαδή της Copigraph, οπότε δεν τίθεται ζήτημα τέτοιου καταλογισμού.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

34 Κατά πάγια νομολογία, ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας σε κάθε διαδικασία που μπορεί να καταλήξει σε επιβολή κυρώσεων, ιδίως προστίμων ή χρηματικών ποινών, συνιστά θεμελιώδη αρχή του κοινοτικού δικαίου, που πρέπει να τηρείται, ακόμη και αν πρόκειται για διαδικασία διοικητικού χαρακτήρα (αποφάσεις της 13ης Φεβρουαρίου 1979, 85/76, Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1979/I, σ. 215, σκέψη 9, και ARBED κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα, σκέψη 19).

35 Συναφώς, ο κανονισμός 17 προβλέπει την αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων στους διαδίκους, η οποία πρέπει να αναφέρει, σαφώς, όλα τα ουσιώδη στοιχεία επί των οποίων στηρίζεται η Επιτροπή στο στάδιο αυτό της διαδικασίας. Η ανακοίνωση αυτή αποτελεί τη δικονομική εγγύηση περί εφαρμογής της θεμελιώδους αρχής του κοινοτικού δικαίου που απαιτεί τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας σε κάθε διαδικασία (βλ., συναφώς, απόφαση της 7ης Ιουνίου 1983, 100/80 έως 103/80, Musique Diffusion française κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1983, σ. 1825, σκέψη 10).

36 Η αρχή αυτή απαιτεί ιδίως ότι η ανακοίνωση των αιτιάσεων που απευθύνει η Επιτροπή σε επιχείρηση, στην οποία προτίθεται να επιβάλει κύρωση λόγω παραβάσεως των κανόνων περί ανταγωνισμού, πρέπει να περιλαμβάνει τα ουσιώδη στοιχεία σε βάρος της εν λόγω επιχειρήσεως, όπως τα προσαπτόμενα πραγματικά περιστατικά, τον χαρακτηρισμό που τους αποδίδεται και τα αποδεικτικά στοιχεία επί των οποίων στηρίζεται η Επιτροπή, ώστε η επιχείρηση αυτή να είναι σε θέση να προβάλει λυσιτελώς τα επιχειρήματά της στο πλαίσιο της κινηθείσας κατ' αυτής διοικητικής διαδικασίας (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 15ης Ιουλίου 1970, 41/69, ACF Chemiefarma κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1969-1971, σ. 397, σκέψη 26 της

3ης Ιουλίου 1991, C-62/86, AKZO κατά Επιτροπής, Συλλογή 1991, σ. I-3359, σκέψη 29, καθώς και Ahlström Osakeyhtiö κ.λπ. κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα, σκέψη 135, και ARBED κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα, σκέψη 20).

37 Συναφώς, η αρχή αυτή αποκλείει να θεωρηθεί ως σύννομη απόφαση με την οποία η Επιτροπή επιβάλλει σε επιχείρηση πρόστιμο στον τομέα του ανταγωνισμού χωρίς να της έχει προηγουμένως ανακοινώσει τις αιτιάσεις που της προσάπτονται.

38 Λαμβανομένης υπόψη της σημασίας της, η ανακοίνωση των αιτιάσεων πρέπει να προσδιορίζει κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση το νομικό πρόσωπο στο οποίο πρόκειται ενδεχομένως να επιβληθούν πρόστιμα και να απευθύνεται προς αυτό (βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις Compagnie maritime belge transports κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψεις 143 και 146, καθώς και ARBED κατά Επιτροπής, σκέψη 21).

39 Η ανακοίνωση των αιτιάσεων πρέπει επίσης να αναφέρει υπό ποία ιδιότητα προσάπτονται σε επιχείρηση τα προβαλλόμενα πραγματικά περιστατικά.

40 Ωστόσο, εν προκειμένω και όπως επισήμανε το Πρωτοδικείο με τις σκέψεις 72 και 77 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή σκοπούσε, με την ανακοίνωση των αιτιάσεων, να καταλογίσει στην Bolloré την προσαπτόμενη παράβαση λόγω της ευθύνης της, ως μητρικής εταιρίας κατά 100 % της Copigraph, κατά τον χρόνο της παραβάσεως, για τη συμμετοχή της Copigraph στη σύμπραξη. Η Bolloré δεν μπορούσε να προβλέψει, σύμφωνα με την ανακοίνωση των αιτιάσεων, ότι η Επιτροπή σκόπευε να της καταλογίσει, με την προσβαλλομένη απόφαση, την παράβαση και λόγω της προσωπικής και άμεσης συμμετοχής της στις δραστηριότητες της συμπράξεως.

41 Επομένως, ορθώς το Πρωτοδικείο έκρινε, με τη σκέψη 79 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι, βάσει της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, η Bolloré δεν μπόρεσε να λάβει γνώση της αιτιάσεως που αντλείται από τη συμμετοχή αυτή ούτε καν τα πραγματικά περιστατικά που θεώρησε ως αποδεδειγμένα η Επιτροπή, οπότε η επιχείρηση αυτή δεν μπόρεσε να διασφαλίσει την άμυνά της, κατά τη διοικητική διαδικασία, επί της αιτιάσεως αυτής και επί των εν λόγω πραγματικών περιστατικών.

42 Ωστόσο, με τις σκέψεις 80 και 81 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι το διαπιστωθέν ελάττωμα συνεπάγεται την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως μόνον αν οι ισχυρισμοί της Επιτροπής δεν μπορούν να αποδειχθούν επαρκώς κατά νόμο βάσει άλλων στοιχείων της αποφάσεως, σε σχέση με τα οποία οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις είχαν την ευκαιρία να προβάλουν την άποψή τους. Προσέθεσε ότι αν, κατά την επί της ουσίας εξέταση, προκύψει ότι η Επιτροπή ορθώς θεώρησε την Bolloré υπεύθυνη για τη συμμετοχή της θυγατρικής της Copigraph στη σύμπραξη, η μη σύννομη ενέργεια της Επιτροπής δεν αρκεί για να δικαιολογήσει την ακύρωση της αποφάσεως, διότι δεν ασκεί αποφασιστική επιρροή στο διατακτικό της αποφάσεως του θεσμικού οργάνου.

43 Τα στοιχεία αυτά οδήγησαν το Πρωτοδικείο, μετά την επί της ουσίας εξέταση, να κρίνει, με τη σκέψη 150 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Bolloré ευθύνεται για την παραβατική συμπεριφορά της θυγατρικής της, ανεξαρτήτως της άμεσης αναμείξεώς της στην παράβαση, και να επιβεβαιώσει, σύμφωνα με την ίδια απόφαση, την προσβαλλομένη απόφαση καθόσον επιβάλλει στην Bolloré την καταβολή του επιβληθέντος από την Επιτροπή προστίμου, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι τα δικαιώματα άμυνας της εταιρίας αυτής προσβλήθηκαν ως προς ένα ουσιώδες στοιχείο τους.

44 Ωστόσο, το γεγονός ότι η προσβαλλομένη απόφαση δέχθηκε την ευθύνη της Bolloré για τη συμμετοχή της ως μητρικής εταιρίας της Copigraph, πέραν της προσωπικής συμμετοχής της μητρικής αυτής εταιρίας, δεν αποκλείει το ότι η εν λόγω απόφαση μπορεί να στηρίχθηκε σε συμπεριφορές ως προς τις οποίες η Bolloré δεν μπορούσε να διασφαλίσει την άμυνά της.

45 Έτσι, το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο εφόσον δεν άντλησε καμία έννομη συνέπεια από την απόφασή του ότι προσβλήθηκαν τα δικαιώματα άμυνας της Bolloré. Επομένως, ο πρώτος λόγος αναιρέσεως που προέβαλε η Bolloré προς στήριξη της αιτήσεώς της αναιρέσεως πρέπει να κριθεί βάσιμος.

46 Εφόσον αυτός ο λόγος αναιρέσεως είναι βάσιμος, η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση πρέπει να αναιρεθεί όσον αφορά την Bolloré, χωρίς να απαιτείται η εξέταση των λοιπών λόγων που προέβαλε η επιχείρηση αυτή.

47 Σύμφωνα με το άρθρο 61, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου, όταν η αίτηση αναιρέσεως είναι βάσιμη και το Δικαστήριο αναιρέσει την απόφαση του Πρωτοδικείου, το Δικαστήριο μπορεί το ίδιο να αποφανθεί οριστικά επί της διαφοράς, εφόσον είναι ώριμη προς εκδίκαση. Τούτο συμβαίνει εν προκειμένω.

48 Όπως προκύπτει από τις σκέψεις 34 έως 36 της παρούσας αποφάσεως, η ασκηθείσα αναίρεση είναι βάσιμη και η προσβαλλομένη απόφαση πρέπει να ακυρωθεί καθό μέτρο αφορά την Bolloré.

Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Divipa, σχετικά με τη συμμετοχή της στην παράβαση

49 Η Divipa αμφισβητεί τη συμμετοχή της στις συναντήσεις της 5ης Μαρτίου 1992 και της 19ης Οκτωβρίου 1994, σχετικά με την ισπανική αγορά, καθώς και τη συμμετοχή της στη σύμπραξη στην ευρωπαϊκή αγορά. Ο λόγος αναιρέσεως που αφορά τις συμμετοχές αυτές διαιρείται σε τρία σκέλη που αρμόζει να αναλυθούν διαδοχικώς.

Επί του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως της Divipa, σχετικά με τη συμμετοχή της στη συνάντηση της 5ης Μαρτίου 1992

50 Η Divipa υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, ότι το Πρωτοδικείο αλλοίωσε το περιεχόμενο του σημειώματος του υπαλλήλου της Sappi της 9ης Μαρτίου 1992, καθόσον δεν έλαβε υπόψη, ούτε ανέφερε με την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση ένα τμήμα του σημειώματος αυτού όπου αναφέρεται ότι η Sappi έλαβε γνώση των τιμών που εφάρμοζε η Divipa, μέσω των πελατών της και όχι άμεσα. Σύμφωνα με την Divipa, δεν είναι εύλογο ότι επιχείρηση που φέρεται ότι συμμετείχε στη συνάντηση της συμπράξεως, όπου συζητήθηκε το θέμα των τιμών, δεν προσκόμισε άμεσα τις τιμές της στη συνάντηση αυτή. Επομένως, δεν αποδείχθηκε η συμμετοχή της Divipa στη συνάντηση της 5ης Μαρτίου 1992.

51 Η Επιτροπή απαντά ότι κάθε έγγραφο πρέπει να εξετασθεί μαζί με τα λοιπά στοιχεία του φακέλου. Εφόσον η Επιτροπή και το Πρωτοδικείο πρέπει να εξετάσουν το σύνολο του φακέλου της υποθέσεως, το επιχείρημα ότι συγκεκριμένο έγγραφο δεν αποδεικνύει ένα δεδομένο πραγματικό περιστατικό θα απορριφθεί αν υφίστανται άλλα έγγραφα στον φάκελο βάσει των οποίων μπορεί να αποδειχθεί το περιστατικό αυτό. Η Divipa δεν αμφισβητεί την αποδεικτική ισχύ των δηλώσεων της AWA και της Sappi, ούτε την ερμηνεία τους από το Πρωτοδικείο. Εν πάση περιπτώσει, η Επιτροπή τονίζει, μεταξύ άλλων, ότι με το σημείωμα αυτό, ο υπάλληλος της Sappi ισχυρίζεται μόνον ότι η Divipa δεν αύξησε τις τιμές της και το γνώριζε διότι ένας πελάτης τού είχε αποστείλει κατάλογο τιμών. Είναι σύνηθες ότι μια επιχείρηση που δεν τηρήσει τις συμφωνηθείσες σε σύμπραξη τιμές δεν πληροφορεί τους λοιπούς συμμετέχοντες, αλλά τούτο δεν σημαίνει ότι δεν λαμβάνει μέρος στη σύμπραξη. Εξάλλου, είναι εύλογο ότι οι επιχειρήσεις που συμμετέχουν σε σύμπραξη οργανώνουν και την παρακολούθησή της και επικρίνουν τις επιχειρήσεις που δεν τηρούν όσα αποφασίζονται με κοινή συμφωνία.

52 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να διαπιστώνει τα πραγματικά περιστατικά ούτε, κατ' αρχήν, να εξετάζει τα αποδεικτικά στοιχεία τα οποία έκανε δεκτά το Πρωτοδικείο προς στήριξη των πραγματικών αυτών περιστατικών. Συγκεκριμένα, εφόσον η προσκόμιση των αποδεικτικών αυτών στοιχείων είναι νομότυπη και τηρήθηκαν οι γενικές αρχές του δικαίου και οι διαδικαστικοί κανόνες που διέπουν τη διεξαγωγή των αποδείξεων και το βάρος αποδείξεως, το Πρωτοδικείο είναι το μόνο αρμόδιο να εκτιμήσει την αξία που πρέπει να προσδοθεί στα στοιχεία που του έχουν υποβληθεί. Επομένως η εκτίμηση αυτή δεν αποτελεί νομικό ζήτημα υποκείμενο στον έλεγχο του Δικαστηρίου, εκτός αν συντρέχει αλλοίωση του περιεχομένου των στοιχείων αυτών (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 6ης Απριλίου 2006, C-551/03 P, General Motors κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. I-3173, σκέψη 52 της 22ας Μαΐου 2008, C-266/06 P, Evonik Degussa κατά Επιτροπής, σκέψη 73, καθώς και της 18ης Δεκεμβρίου 2008, C-101/07 P και C-110/07 P, Coop de France bétail et viande κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2008, σ. I-10193, σκέψη 59).

53 Η αλλοίωση πρέπει να προκύπτει προδήλως από τα στοιχεία της δικογραφίας, χωρίς να χρειάζεται να πραγματοποιηθεί νέα εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων (βλ., μεταξύ άλλων, προαναφερθείσες αποφάσεις General Motors κατά Επιτροπής, σκέψη 54 Evonik Degussa κατά Επιτροπής, σκέψη 74, καθώς και Coop de France bétail et viande κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 60).

54 Ωστόσο, επισημαίνεται ότι το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η Divipa συμμετέσχε στη συνάντηση της 5ης Μαρτίου 1992, αφού διαπίστωσε, με τις σκέψεις 162 έως 164, 171, 192, 194 και 197 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τα εξής:

«162 Πρώτον, η Sappi δέχθηκε τη συμμετοχή της στις συναντήσεις της συμπράξεως σχετικά με την ισπανική αγορά από τον Φεβρουάριο του 1992 και προσκόμισε διάφορες πληροφορίες συναφώς. Με την από 18 Μαΐου 1999 απάντησή της στην Επιτροπή […], η Sappi αναφέρει διάφορες αθέμιτες συναντήσεις σχετικά με την ισπανική αγορά, οι οποίες έγιναν στις 17 και 27 Φεβρουαρίου 1992, στις 30 Σεπτεμβρίου και 19 Οκτωβρίου 1993, καθώς και στις 3 Μαΐου και στις 29 Ιουνίου 1994. Όσον αφορά τα έτη 1993 έως 1995, υπάλληλος της Sappi δήλωσε […] ότι μετείχε σε έξι ή επτά συναντήσεις στη Βαρκελώνη [Ισπανία] με άλλους προμηθευτές. Οι συναντήσεις αυτές ελάμβαναν χώρα περίπου τέσσερις ή πέντε φορές ετησίως. Ο υπάλληλος αυτός θεωρεί ότι μετείχε για πρώτη φορά στις 19 Οκτωβρίου 1993 και για τελευταία φορά το 1995. Σύμφωνα με τον εν λόγω υπάλληλο, ο σκοπός των συναντήσεων αυτών ήταν ο καθορισμός τιμών για την ισπανική αγορά. Οι συναντήσεις αυτές διαρκούσαν περίπου δύο ώρες και, καταρχήν, κατέληγαν σε απόφαση ποσοστιαίας αυξήσεως των τιμών. Συμμετέχουσες ήσαν η Copigraph, […] η Koehler, […] και η Divipa. Τα αποσπάσματα των δηλώσεων της Sappi που περιλαμβάνονται στα διάφορα αυτά έγγραφα αποτελούν μέρος των συνημμένων στην [ανακοίνωση των αιτιάσεων] εγγράφων, ώστε όλες οι προσφεύγουσες είχαν συναφώς πρόσβαση. Η Επιτροπή προσκόμισε τα έγγραφα αυτά και ενώπιον του Πρωτοδικείου.

163 Δεύτερον, η AWA αναγνώρισε τη συμμετοχή της σε πολυμερείς συναντήσεις της συμπράξεως μεταξύ των παραγωγών αυτογραφικού χαρτιού και διαβίβασε στην Επιτροπή κατάλογο των συναντήσεων μεταξύ ανταγωνιστών που έγιναν μεταξύ 1992 και 1998. Το υπ' αριθ. 7828 έγγραφο, το οποίο αποτελεί απόσπασμα απαντήσεως της 30ής Απριλίου 1999, την οποία απηύθυνε η AWA στην Επιτροπή, περιλαμβάνει γενική δήλωση της AWA περί της διοργανώσεως πολλών συναντήσεων, μεταξύ άλλων, στη Λισαβώνα [Πορτογαλία] και τη Βαρκελώνη μεταξύ 1992 και 1994, στις οποίες θεωρεί ότι μετείχαν εκπρόσωποι […] της Divipa ή ορισμένων από τις επιχειρήσεις αυτές […].

164 Στη συνέχεια, η AWA, με την απάντησή της στην [ανακοίνωση των αιτιάσεων], προσκόμισε κατάλογο των «ακατάλληλων» συναντήσεων μεταξύ ανταγωνιστών, την ύπαρξη των οποίων η AWA ισχυρίζεται ότι συνέβαλε να αποδειχθεί. Ο κατάλογος αυτός περιλαμβάνει, για την ισπανική αγορά μόνο, τις συναντήσεις της 17ης Φεβρουαρίου και της 5ης Μαρτίου 1992, της 30ής Σεπτεμβρίου 1993, της 3ης Μαΐου, της 29ης Ιουνίου και της 19ης Οκτωβρίου 1994. Ο κατάλογος

αυτός […], δεν αναφέρει τις επιχειρήσεις που ήσαν παρούσες στις συναντήσεις αυτές. Ούτε η Divipa […] ούτε καμία άλλη προσφεύγουσα αναγνώρισαν τον κατάλογο αυτό ως επιβαρυντικό έγγραφο στο οποίο δεν είχαν πρόσβαση ή ως προς το οποίο υπέβαλαν αίτηση πρόσβασης.

[…]

171 Το σημείωμα της 9ης Μαρτίου 1992 […] του Ισπανού εκπροσώπου της Sappi στη Sappi Europe, μολονότι δεν παρουσιάζεται ως πρακτικά της συναντήσεως, είναι ακριβέστατο όσον αφορά τη συμπεριφορά των αναφερομένων επιχειρήσεων, μεταξύ των οποίων η Divipa. Στο εν λόγω έγγραφο τίθεται το ζήτημα αυξήσεως των τιμών κατά 10 ισπανικές πεσέτες (ESP) που ήταν ο καθορισθείς από τους διανομείς σκοπός, ο οποίος δεν επιτεύχθηκε πλήρως. Ο συντάκτης του σημειώματος αυτού ισχυρίζεται ότι η Divipa ουδόλως αύξησε τις τιμές της. Κατά την άποψή του, είναι προφανές ότι η Sappi Europe δεν μπορεί να αυξήσεις τις τιμές αν οι άλλοι προμηθευτές δεν την ακολουθήσουν. […]

[…]

192 […] [Σ]ύμφωνα με τις δηλώσεις της AWA, παρατεθείσες στη σκέψη 163 ανωτέρω, η Divipa συμμετείχε στις συναντήσεις που έγιναν για την ισπανική αγορά μεταξύ 1992 και 1994 ή, τουλάχιστον, σε ορισμένες από αυτές. […]

[…]

194 Το προβαλλόμενο από τη Divipa γεγονός ότι με την από 18 Μαΐου 1999 απάντησή της η Sappi δεν αναφέρει ότι έγινε συνάντηση για την ισπανική αγορά στις 19 Οκτωβρίου 1994 εξηγείται από το γεγονός ότι η Sappi δεν μετείχε στη συνάντηση αυτή, όπως επιβεβαιώνει ο συνταχθείς από τη Mougeot κατάλογος

των συμμετεχόντων στη συνάντηση αυτή. Εν πάση περιπτώσει, το γεγονός αυτό δεν μπορεί να αποκρούσει τη δέσμη των συγκλινουσών ενδείξεων που βεβαιώνουν ότι η συνάντηση αυτή έλαβε χώρα και η Divipa συμμετείχε σ' αυτή.

[…]

197 Η συμμετοχή της Divipa στη σύμπραξη από τον Μάρτιο του 1992 προκύπτει καταρχάς από τις δηλώσεις της AWA, παρατεθείσες στις σκέψεις 163 και 192 ανωτέρω. Περαιτέρω, οι δηλώσεις αυτές ενισχύονται από τη μνεία της Divipa στο σημείωμα της 9ης Μαρτίου 1992, που παρατίθεται στη σκέψη 171 ανωτέρω. […]»

55 Από τις σκέψεις αυτές της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι οι διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου διαμορφώθηκαν προφανώς από πολλά πραγματικά περιστατικά και στοιχεία, δηλαδή, μεταξύ άλλων, από τις δηλώσεις της AWA καθώς και από το από 9 Μαρτίου σημείωμα του υπαλλήλου της Sappi, και, από την εξέταση των εγγράφων, δεν προκύπτει ότι οι διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου είναι ουσιαστικώς ανακριβείς.

56 Οι διαπιστώσεις αυτές δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν ανακριβείς ούτε λόγω του ότι το Πρωτοδικείο δεν ανέφερε ότι οι πληροφορίες σχετικά με τις εφαρμοζόμενες από την Divipa τιμές κατά τη συνάντηση αυτή δεν προέρχονταν από προσκομισθείσες από την επιχείρηση αυτή πληροφορίες, αλλά από τους πελάτες της. Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 165 των προτάσεών του, η παράλειψη αυτή δεν αποδεικνύει ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε σφάλμα ερμηνείας όσον αφορά τη συμμετοχή της Divipa στη συνάντηση της 5ης Μαρτίου 1992.

57 Επομένως, το πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Divipa προς στήριξη της αιτήσεώς της αναιρέσεως πρέπει να κριθεί αβάσιμο.

Επί του δευτέρου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως της Divipa, σχετικά με τη συμμετοχή της στη συνάντηση της 19ης Οκτωβρίου 1994

58 Η Divipa υποστηρίζει ότι οι δηλώσεις της Mougeot, βάσει των οποίων το Πρωτοδικείο δικαιολόγησε την προβαλλομένη συμμετοχή της στη συνάντηση της 19ης Οκτωβρίου 1994, είναι μεταγενέστερες των πραγματικών περιστατικών και έγιναν προκειμένου να τύχει εφαρμογής η σχετική με τη συνεργασία ανακοίνωση. Ωστόσο, από τη νομολογία προκύπτει ότι η δήλωση μιας επιχειρήσεως κατηγορουμένης ότι μετέσχε σε σύμπραξη, της οποίας η ακρίβεια αμφισβητείται από πολλές άλλες κατηγορούμενες επιχειρήσεις, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως συνιστώσα επαρκή απόδειξη της υπάρξεως παραβάσεως διαπραχθείσας από τις επιχειρήσεις αυτές αν δεν τεκμηριώνεται από άλλα αποδεικτικά στοιχεία.

59 Το Πρωτοδικείο αλλοίωσε τα αποδεικτικά στοιχεία στηριζόμενο κυρίως στη νομολογία του για να προσάψει στην Divipa τη συμμετοχή της στη συνάντηση αυτή, γεγονός που συνιστά κατάφωρη παραβίαση της αρχής της ευθυδικίας και πρόδηλη πλάνη ως προς τον χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών.

60 Η Επιτροπή απαντά ότι η AWA ανέφερε επίσης την Divipa μεταξύ των συμμετασχόντων στη σύμπραξη το 1994, απαντώντας σε αίτηση παροχής πληροφοριών. Εφόσον η Divipa δεν θεωρεί ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη εκτιμήσεως της απαντήσεως αυτής, το μέρος του λόγου αναιρέσεως που αφορά τη συνάντηση της 19ης Οκτωβρίου 1994 δεν ασκεί επιρροή. Εν πάση περιπτώσει, δεν προσάπτεται στο Πρωτοδικείο ότι ερμήνευσε εσφαλμένως τις δηλώσεις της Mougeot. Εξάλλου, το Πρωτοδικείο έλαβε υπόψη το ότι οι εν λόγω δηλώσεις είναι μεταγενέστερες των πραγματικών περιστατικών της υπό κρίση διαφοράς.

61 Συναφώς, δεν προκύπτει ούτε ότι το Πρωτοδικείο αλλοίωσε τα πραγματικά περιστατικά όσον αφορά τη συμμετοχή της Divipa στη συνάντηση της 19ης Οκτωβρίου 1994.

62 Συγκεκριμένα, όπως και κατά τον έλεγχο που πραγματοποίησε όσον αφορά τη συνάντηση της 5ης Μαρτίου 1992, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι υπήρξε συμμετοχή της Divipa αφού κατέληξε στις διαπιστώσεις του βάσει πολλών στοιχείων.

63 Το Πρωτοδικείο έλαβε υπόψη του, όπως αναφέρεται με τις σκέψεις 163, 164 και 192 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τις δηλώσεις της AWA, τις οποίες επικρίνει κατά τα λοιπά η Divipa. Εξάλλου, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε τα εξής με τις σκέψεις 165 και 166 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως:

«165 […] [Μ]ε τις από 14 Απριλίου 1999 […] δηλώσεις της, η Mougeot, η οποία επίσης αναγνώρισε τη συμμετοχή της σε πολυμερείς συναντήσεις της συμπράξεως μεταξύ παραγωγών αυτογραφικού χαρτιού, απαριθμεί πολλές συναντήσεις, επισημαίνοντας για κάθε μία το αντικείμενό της, το περιεχόμενό της και τα πρόσωπα που συμμετείχαν. Μεταξύ των συναντήσεων αυτών περιλαμβάνεται, για την ισπανική αγορά, η συνάντηση της 19ης Οκτωβρίου 1994, στην οποία, σύμφωνα με τη Mougeot, εκπροσωπήθηκαν η Copigraph, […]η Divipa, […] η Koehler, η AWA και η Mougeot. […]

166 Ασφαλώς, οι εν λόγω δηλώσεις της Mougeot είναι μεταγενέστερες των πραγματικών περιστατικών και έγιναν προκειμένου να τύχει εφαρμογής η ανακοίνωση περί της συνεργασίας. Παρ' όλ' αυτά, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως στερούμενες αποδεικτικής ισχύος. Πράγματι, οι δηλώσεις κατά των συμφερόντων του δηλώνοντος, πρέπει, καταρχήν, να θεωρηθούν ως ιδιαίτερα αξιόπιστα αποδεικτικά στοιχεία […]».

64 Το Πρωτοδικείο ήταν το μόνο αρμόδιο να εκτιμήσει το σύνολο των πραγματικών περιστατικών, λαμβάνοντας υπόψη την αποδεικτική αξία των διαφόρων στοιχείων που διέθετε, τα οποία δεν απόκειται στο Δικαστήριο να ελέγξει, και δεν προκύπτει ότι η εκτίμηση αυτή στηρίζεται σε προδήλως εσφαλμένη ερμηνεία των αποδεικτικών εγγράφων.

65 Επομένως, το δεύτερο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Divipa προς στήριξη της αιτήσεώς της αναιρέσεως πρέπει να κριθεί αβάσιμο.

Επί του τρίτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως της Divipa, σχετικά με τη συμμετοχή της στη σύμπραξη στην ευρωπαϊκή αγορά

66 Η Divipa υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο αλλοίωσε και παρέλειψε ορισμένα αποδεικτικά στοιχεία. Τονίζει ότι δεν έχει την ιδιότητα παραγωγού αυτογραφικού χαρτιού, πραγματοποιεί τις πωλήσεις της μόνο στην εγχώρια αγορά, είναι η μόνη μη παραγωγός επιχείρηση στην οποία προσάπτεται η φερόμενη συμμετοχή της σε ορισμένες συναντήσεις στην εγχώρια αγορά και δεν ανήκει σε κανένα δίκτυο διανομής, στην Ισπανία, των μεγάλων Ευρωπαίων παραγωγών του χαρτιού αυτού. Κανένα έγγραφο δεν αποδεικνύει ότι, κατά τις συναντήσεις στις οποίες θεωρείται ότι έλαβε μέρος η Divipa, έγινε λόγος για την ύπαρξη ευρύτερου σχεδίου συμπαιγνίας.

67 Πρώτον, η Επιτροπή απαντά ότι δεν υποχρεούνταν να αποδείξει ότι η Divipa γνώριζε την ύπαρξη ευρύτερης συμπράξεως, αλλά μόνον ότι «έπρεπε να το γνωρίζει». Δεύτερον, η εταιρία αυτή δεν διευκρινίζει τα επιχειρήματα του Πρωτοδικείου με τα οποία αλλοίωσε τα πραγματικά περιστατικά. Τρίτον, το γεγονός ότι η Divipa είναι παρούσα μόνο στην εγχώρια αγορά δεν αποκλείει το «έπρεπε να γνωρίζει» την ύπαρξη ευρύτερης συμπράξεως. Τέταρτον, εφόσον υπήρχαν στοιχεία αποδεικνύοντα ότι η εν λόγω εταιρία μπορούσε να πληροφορηθεί την ευρωπαϊκή διάσταση της συμπράξεως, το Πρωτοδικείο δεν μπορούσε να τα αγνοήσει. Τέλος, στο σημείωμα που συνέταξε η Mougeot, κατόπιν της συναντήσεως της 19ης Οκτωβρίου 1994, αναφέρεται ότι, κατά τη διάρκεια της συναντήσεως αυτής, έγινε επίκληση των «όγκων ΑΕΜΚΡ [Ενώσεως των Ευρωπαίων παραγωγών αυτογραφικού χαρτιού] που είχαν αναγγελθεί στην Ισπανία», γεγονός που αποδεικνύει ότι οι συμμετέχοντες στη συνάντηση είχαν επίγνωση των ευρωπαϊκών διαστάσεων της συμπράξεως.

68 Όπως υπενθυμίστηκε με τη σκέψη 52 της παρούσας αποφάσεως, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο για να διαπιστώσει τα πραγματικά περιστατικά ούτε, κατ' αρχήν, να εξετάσει τα αποδεικτικά στοιχεία που θεώρησε αποδεδειγμένα το Πρωτοδικείο προς στήριξη των πραγματικών αυτών περιστατικών, εκτός αν συντρέχει αλλοίωση του περιεχομένου των στοιχείων αυτών.

69 Επομένως, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να εξετάσει το τρίτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Divipa καθόσον δεν σκοπεί να αποδείξει ότι το Πρωτοδικείο αλλοίωσε τα πραγματικά περιστατικά, αλλά ότι το Πρωτοδικείο κακώς δεν έλαβε υπόψη του ορισμένα πραγματικά περιστατικά για να κρίνει ότι η επιχείρηση αυτή δεν έλαβε μέρος στη σύμπραξη στην ευρωπαϊκή αγορά.

70 Επομένως, το σκέλος αυτό πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτο.

71 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι ο πρώτος λόγος αναιρέσεως που προέβαλε η Divipa, σχετικά με τη συμμετοχή της στη σύμπραξη, πρέπει να απορριφθεί.

Επί του δευτέρου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Divipa, σχετικά με τον ισχυρισμό ότι το Πρωτοδικείο στηρίχθηκε επί απλών ενδείξεων

Επιχειρήματα των διαδίκων

72 Η Divipa επικαλείται το άρθρο 6, παράγραφος 2, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ), και προβάλλει προσβολή της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας. Αναφέρει ότι δεν υφίσταται άμεση απόδειξη δυνάμενη να στοιχειοθετήσει τη συμμετοχή της στις συναντήσεις της 5ης Μαρτίου 1992 και της 19ης Οκτωβρίου 1994, ούτε τη συμμετοχή της στη σύμπραξη σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το Πρωτοδικείο δεν τήρησε συναφώς δύο θεμελιώδεις προϋποθέσεις. Συγκεκριμένα, αφενός, ο αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ των ενδείξεων και των πραγματικών περιστατικών που συνιστούν την παράβαση δεν είναι αρκούντως αιτιολογημένος και, αφετέρου, όταν εξακολουθούν να υφίστανται αμφιβολίες, πρέπει να εξετασθούν και, σε περίπτωση που δεν μπορούν να αρθούν, τάσσονται υπέρ του ενδιαφερομένου προσώπου.

73 Η Επιτροπή υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, ότι ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως που προέβαλε η Divipa προς στήριξη της αιτήσεώς της αναιρέσεως είναι προδήλως απαράδεκτος, εφόσον δεν διευκρινίζονται τα επικρινόμενα σημεία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ούτε τα επίμαχα στοιχεία, τεκμήρια ή πραγματικά περιστατικά.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

74 Η Divipa, υποστηρίζοντας ότι κακώς το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη του τις παρατηρήσεις της, που ενισχύονται με τα υπομνήματά της, για να διευκρινίσει τα στοιχεία επί των οποίων στηρίχθηκε, η εταιρία αυτή ζητεί στην πραγματικότητα από το Δικαστήριο να εξετάσει εκ νέου την εκτίμηση του Πρωτοδικείου επί των πραγματικών περιστατικών, ενδείξεων και λοιπών στοιχείων που του προσκομίστηκαν.

75 Ωστόσο, όπως υπενθυμίστηκε με τη σκέψη 52 της παρούσας αποφάσεως, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο για τον έλεγχο αυτόν, εφόσον το Πρωτοδικείο είναι το μόνο αρμόδιο να εκτιμήσει τα πραγματικά περιστατικά, εκτός αν συντρέχει αλλοίωση του περιεχομένου τους.

76 Επομένως, ο δεύτερος λόγος που προέβαλε η Divipa προς στήριξη της αιτήσεώς της αναιρέσεως είναι απαράδεκτος.

Επί του δευτέρου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Koehler, σχετικά με τη διάρκεια της παραβάσεως

Επιχειρήματα των διαδίκων

— Επιχειρηματολογία της Koehler

77 Η Koehler υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο εξέτασε ανεπαρκώς τα αποδεικτικά στοιχεία και τα αλλοίωσε. Το Πρωτοδικείο άντλησε εσφαλμένα συμπεράσματα όσον αφορά τη διάρκεια της συμμετοχής της επιχειρήσεως αυτής στην παράβαση. Ο λόγος αναιρέσεως της Koehler διαιρείται σε δύο σκέλη που περιλαμβάνουν πολλά επιχειρήματα.

78 Όσον αφορά το πρώτο σκέλος του λόγου αυτού, σχετικά με τις προβαλλόμενες συναντήσεις της συμπράξεως στο πλαίσιο της AEMCP πριν από τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο του 1993, η Επιτροπή στηρίχθηκε σε τρεις κατηγορίες αποδεικτικών στοιχείων, δηλαδή στις δηλώσεις της Mougeot, στη μαρτυρία του υπαλλήλου της Sappi και σε αποδεικτικά στοιχεία πιστοποιούντα τη διοργάνωση εθνικών ή περιφερειακών συναντήσεων της συμπράξεως αυτής.

79 Ωστόσο, η Koehler αναφέρει κατ' αρχάς ότι το από 14 Απριλίου 1999 έγγραφο της Mougeot δεν περιλαμβάνει καμία ομολογία περί συναντήσεων της συμπράξεως για την προηγούμενη του Οκτωβρίου του 1993 περίοδο. Εξάλλου, το Πρωτοδικείο δηλώνει, με τη σκέψη 279 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι δεν αποδείχθηκε ότι οι αθέμιτες συμφωνίες επί των τιμών είχαν συναφθεί από τον Ιανουάριο του 1992, επομένως πριν από τον Οκτώβριο του 1993. Η συλλογιστική του Πρωτοδικείου σχετικά με τις προβαλλόμενες συμφωνίες επί των τιμών στο πλαίσιο των επισήμων συναντήσεων της AEMCP πριν από τον Οκτώβριο του 1993 είναι ανεπαρκής και έχει αντιφατική αιτιολογία συνιστώσα πλάνη περί το δίκαιο. Το Πρωτοδικείο αγνόησε επίσης το τεκμήριο αθωότητας επιχειρώντας να εκμαιεύσει, από τις δηλώσεις της Mougeot, την ομολογία διαπράξεως της παραβάσεως για την προηγούμενη του Οκτωβρίου του 1993 περίοδο.

80 Η Koehler υποστηρίζει στη συνέχεια ότι, όσον αφορά τον υπάλληλο της Sappi, η μαρτυρία του δεν διευκρινίζει την περίοδο κατά την οποία έλαβαν χώρα οι συναντήσεις της συμπράξεως. Το Πρωτοδικείο δεν μπορεί να κρίνει ότι ο υπάλληλος αυτός, μην προσκομίζοντας «στοιχεία υπέρ του αντιθέτου», θέλησε να επιβεβαιώσει σιωπηρώς ότι η παράβαση άρχισε πριν από τον Σεπτέμβριο του 1993. Έτσι αλλοίωσε το περιεχόμενο της μαρτυρίας του υπαλλήλου αυτού. Τούτο αντίκειται στο δικαίωμα για ευθυδικία, που θεσπίζεται με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, καθώς και με το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, ο οποίος διακηρύχθηκε στη Νίκαια στις 7 Δεκεμβρίου 2000 (ΕΕ C 364, σ. 1).

81 Τέλος, η Koehler φρονεί ότι οι δηλώσεις ενός μετανοημένου μάρτυρα μπορεί να θεωρηθούν αξιόπιστες μόνον αν ενισχύονται από άλλα αποδεικτικά στοιχεία. Ωστόσο, στην υπό κρίση διαφορά, δεν υφίσταται κανένα αποδεικτικό στοιχείο δυνάμενο να επιβεβαιώσει τις δηλώσεις αυτές.

82 Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος του δεύτερου λόγου αναιρέσεως της Koehler, σχετικά με τη συμμετοχή της σε εθνικές ή περιφερειακές συναντήσεις της συμπράξεως πριν τον Οκτώβριο του 1993, το Πρωτοδικείο αλλοίωσε τα αποδεικτικά στοιχεία που φέρονται ως αποδεικνύοντα τη συμμετοχή αυτή.

83 Όσον αφορά τη συνάντηση της 17ης Φεβρουαρίου 1992 σχετικά με την ισπανική αγορά, το Πρωτοδικείο δεν μπορούσε βασίμως να καταλήξει στη συμμετοχή της Koehler στη συνάντηση αυτή, καθόσον ο υπάλληλος της Sappi, με το από 17 Φεβρουαρίου 1992 σημείωμά του, αναφέρει μόνο συνάντηση των «ενδιαφερομένων μερών», χωρίς να τα κατονομάζει. Το Πρωτοδικείο δεν εξηγεί επακριβώς τους λόγους για τους οποίους η Koehler φέρεται ως συμμετέχουσα στη συμφωνία.

84 Όσον αφορά τη συνάντηση της 5ης Μαρτίου 1992 σχετικά με την ισπανική αγορά, το Πρωτοδικείο στηρίχθηκε κυρίως στις παρατηρήσεις της AWA σε απάντηση στην ανακοίνωση των αιτιάσεων προς την επιχείρηση αυτή για να καταλήξει στη συμμετοχή της Koehler στη εν λόγω συνάντηση. Ωστόσο, οι παρατηρήσεις αυτές δεν κοινοποιήθηκαν στην Koehler, οπότε το Πρωτοδικείο προσέβαλε τα δικαιώματα άμυνας της επιχειρήσεως αυτής.

85 Όσον αφορά τις συναντήσεις σχετικά με τη γαλλική αγορά, οι οποίες έγιναν την άνοιξη του 1992 και του 1993, δεν υφίσταται καμία απόδειξη ότι υπάλληλος της Koehler πήγε στο Παρίσι για να λάβει μέρος σε συνάντηση της συμπράξεως την άνοιξη του 1993. Η σχετική συλλογιστική του Πρωτοδικείου είναι τόσο αόριστη που δεν δύναται να πληροί την υποχρέωση αιτιολογήσεως. Εν πάση περιπτώσει, το Πρωτοδικείο ουδόλως διαπίστωσε ότι η Koehler συμμετείχε την άνοιξη του 1992 σε συνάντηση σχετικά με τη γαλλική αγορά.

86 Δεν προέκυψε η συμμετοχή της Koehler στη συνάντηση της 16ης Ιουλίου 1992 σχετικά με την ισπανική αγορά, αντιθέτως προς όσα έκρινε το Πρωτοδικείο, εφόσον, μεταξύ άλλων, η AWA δεν αναγνώρισε ρητώς τη συμμετοχή αυτή.

— Απάντηση της Επιτροπής

87 Η Επιτροπή θεωρεί ότι η Koehler δεν επικαλείται αλλοίωση των αποδεικτικών στοιχείων, αλλά επιχειρεί να αμφισβητήσει την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών από το Πρωτοδικείο. Επομένως, αυτός ο λόγος αναιρέσεως είναι απαράδεκτος.

88 Όσον αφορά το πρώτο σκέλος του λόγου αναιρέσεως, σχετικά με τις συναντήσεις της συμπράξεως στο πλαίσιο της AEMCP πριν τον Οκτώβριο του 1993, το αν το περιεχόμενο του εγγράφου της Mougeot είναι σαφές ή διφορούμενο είναι ζήτημα ερμηνείας και εκτιμήσεως των αποδεικτικών στοιχείων, που εμπίπτει μόνο στην αρμοδιότητα του Πρωτοδικείου. Το Πρωτοδικείο δεν επιβεβαίωσε ότι η Mougeot αναγνώρισε τη διάπραξη παραβάσεως για την προηγούμενη της 1ης Οκτωβρίου 1993 περίοδο.

89 Περαιτέρω, η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση δεν πάσχει καμία αντίφαση ή ανεπαρκή αιτιολογία. Με τη σκέψη 279 της αποφάσεως αυτής, το Πρωτοδικείο δεν έκρινε ότι «δεν μπορεί να θεωρηθεί» ότι είχαν συναφθεί αθέμιτες συμφωνίες επί των τιμών από τον Ιανουάριο του 1992 στο πλαίσιο των συναντήσεων της AEMCP, αλλ' απλώς εξήγησε ότι, βάσει μόνον των δηλώσεων της Sappi, δεν μπορεί να καθοριστεί το

ακριβές χρονικό σημείο από το οποίο οι συναντήσεις αυτές μπορούν να θεωρηθούν ως συναντήσεις της συμπράξεως. Η σκέψη 308 της ίδιας αποφάσεως στηρίζεται σε ένα σύνολο αποδεικτικών στοιχείων, τα περισσότερα από τα οποία δεν αμφισβητεί η Koehler, και το γεγονός ότι το Πρωτοδικείο δεν αναφέρει ποιες ήσαν οι συναντήσεις που χρησίμευσαν ως πλαίσιο σε αθέμιτες συμφωνίες επί των τιμών σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν καθιστά την αιτιολογία ανεπαρκή. Εξάλλου, εφόσον η επιχείρηση αυτή έλαβε μέρος στο σύνολο των συναντήσεων της AEMCP που έγιναν κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, δεν έχει σημασία το να γίνει γνωστό σε ποιες ακριβώς συναντήσεις εκδηλώθηκε ο αθέμιτος χαρακτήρας του συστήματος.

90 Σύμφωνα με την Επιτροπή, το Πρωτοδικείο έλαβε πλήρως υπόψη του το τεκμήριο της αθωότητας, εφόσον εξέτασε αν η προσαπτόμενη συμπεριφορά μπορεί να στηριχθεί σε ένα μόνον αποδεικτικό στοιχείο ή αν ο λόγος αυτός συνιστά απλώς ένδειξη που πρέπει να συμπληρωθεί και να επιβεβαιωθεί από άλλα αποδεικτικά στοιχεία.

91 Η Επιτροπή αμφισβητεί ότι αλλοιώθηκαν οι δηλώσεις του υπαλλήλου της Sappi. Με τη σκέψη 270 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι ο υπάλληλος αυτός δεν προσκόμισε κανένα στοιχείο για τον χρόνο στον οποίο αναφέρονται οι δηλώσεις του και, αν το Πρωτοδικείο έκρινε ότι καλύπτουν τον προ και τον μετά του Οκτωβρίου του 1993 χρόνο, τούτο είναι αποτέλεσμα εκτιμήσεως των αποδεικτικών στοιχείων που εμπίπτει στην αρμοδιότητά του. Εξάλλου, οι δηλώσεις της Sappi ενισχύονται από άλλα αποδεικτικά στοιχεία, που απαριθμούνται στις σκέψεις 261 έως 307 της αποφάσεως αυτής.

92 Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος του δεύτερου λόγου αναιρέσεως της Koehler, σχετικά με τις εθνικές ή περιφερειακές συναντήσεις της συμπράξεως πριν τον Οκτώβριο του 1993, η Επιτροπή θεωρεί κατ' αρχάς ότι η επιχειρηματολογία της επιχειρήσεως αυτής είναι ανενεργός αν το Δικαστήριο απορρίψει τα προβληθέντα από την επιχείρηση αυτή επιχειρήματα περί των συναντήσεων της AEMCP. Οι συναφείς διαπιστώσεις αρκούν για να καταλογιστεί στις οικείες επιχειρήσεις η παράβαση για την εν λόγω περίοδο. Στη συνέχεια, εφόσον η Koehler δεν αμφισβητεί τις διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου ως προς τη συμμετοχή της σε άλλες συναντήσεις της συμπράξεως, δηλαδή στις συναντήσεις της 14ης Ιανουαρίου 1993 σχετικά με τη βρετανική και την ιρλανδική αγορά, καθώς και της 30ής Σεπτεμβρίου 1993 σχετικά με την ισπανική αγορά,

στοιχειοθετείται η συμμετοχή της εν λόγω επιχειρήσεως στη σύμπραξη αυτή από τον Ιανουάριο του 1993. Τέλος, η επιχειρηματολογία της Koehler είναι απαράδεκτη και, εν πάση περιπτώσει, αβάσιμη.

93 Όσον αφορά τη συνάντηση της 17ης Φεβρουαρίου 1992, η Επιτροπή παραπέμπει στη σκέψη 321 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, αρνούμενη ότι υπήρξε οποιαδήποτε αλλοίωση των αποδεικτικών στοιχείων, και υποστηρίζει ότι με τη σκέψη αυτή πληρούται συναφώς η υποχρέωση αιτιολογήσεως.

94 Όσον αφορά τη συνάντηση της 5ης Μαρτίου 1992, η Επιτροπή τονίζει, μεταξύ άλλων, ότι η Koehler δεν αμφισβήτησε τη σκέψη 284 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και προσθέτει ότι, με τη σκέψη αυτή, οι δηλώσεις της AWA αναφέρονται μόνο συμπληρωματικώς. Το Πρωτοδικείο χρησιμοποίησε την απάντηση αυτή μόνο δευτερευόντως. Η Επιτροπή στηρίζεται συναφώς στη σκέψη 323 της ίδιας αποφάσεως.

95 Όσον αφορά τις συναντήσεις που έγιναν την άνοιξη των ετών 1992 και 1993, η Επιτροπή υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, ότι, με τις σκέψεις 285 έως 293 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο δέχθηκε ότι υπήρξαν συναντήσεις μεταξύ ανταγωνιστών κατά τις περιόδους αυτές, καθώς και το αντίθετο προς τον ανταγωνισμό αντικείμενο των συναντήσεων αυτών, χωρίς τούτο να αμφισβητηθεί κατ' αναίρεση.

96 Όσον αφορά τη συνάντηση της 16ης Ιουλίου 1992, η Επιτροπή τονίζει ότι, με τη σκέψη 332 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο στηρίχθηκε στις δηλώσεις του B. G. Το Πρωτοδικείο έλαβε υπόψη του τις δηλώσεις της AWA προς επιβεβαίωση απλώς της συναντήσεως αυτής. Η Επιτροπή παραπέμπει, συναφώς, στις σκέψεις 333 έως 335 της αποφάσεως αυτής.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

— Επί των συναντήσεων της συμπράξεως, στο πλαίσιο της AEMCP, κατά τον προ του Σεπτεμβρίου ή του Οκτωβρίου του 1993 χρόνο

97 Στις σκέψεις 261 έως 280 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο ανέλυσε τους λόγους ακυρώσεως που προέβαλαν οι προσφεύγουσες πρωτοδίκως, μεταξύ των οποίων περιλαμβανόταν η Koehler, σχετικά με τη συμμετοχή τους στις συναντήσεις της AEMCP πριν τον Σεπτέμβριο ή τον Οκτώβριο του 1993.

98 Από τις σκέψεις αυτές προκύπτει ότι το Πρωτοδικείο επικύρωσε τις διαπιστώσεις που έκανε η Επιτροπή βάσει πολλών στοιχείων αποτελουμένων από μαρτυρίες και δηλώσεις, μεταξύ των οποίων του από 9 Μαρτίου 1992 σημειώματος του υπαλλήλου της Sappi καθώς και των κατατεθειμένων στον φάκελο δηλώσεων της AWA και της Mougeot.

99 Επομένως, το Πρωτοδικείο ήταν το μόνο αρμόδιο να εκτιμήσει την αποδεικτική αξία των στοιχείων αυτών και να συναγάγει συμπεράσματα, ο έλεγχος των οποίων δεν απόκειται στο Δικαστήριο.

100 Συνεπώς, το πρώτο σκέλος του δευτέρου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Koehler πρέπει να κριθεί εν μέρει αβάσιμο και εν μέρει απαράδεκτο.

— Επί των εθνικών ή περιφερειακών συναντήσεων της συμπράξεως πριν τον Οκτώβριο του 1993

101 Όσον αφορά τη συνάντηση της 17ης Φεβρουαρίου 1992, αφενός, από τη σκέψη 321 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως δεν προκύπτει ότι το Πρωτοδικείο δεν τήρησε την υποχρέωση αιτιολογήσεως που υπέχει από τα άρθρα 36 και 53, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου (βλ. απόφαση της 2ας Απριλίου 2009, C-431/07 P, Bouygues και Bouygues Télécom κατά Επιτροπής, Συλλογή 2009, σ. I-2665, σκέψη 42). Συγκεκριμένα, το Πρωτοδικείο επισημαίνει με τη σκέψη αυτή ότι η Επιτροπή, για να διαπιστώσει τη συμμετοχή της Koehler στη συνάντηση αυτή, στηρίχθηκε στο εσωτερικό σημείωμα της Sappi της αυτής ημερομηνίας, στο οποίο αναφέρεται συνάντηση των «ενδιαφερομένων μερών», και βάσει αυτού, σε συνδυασμό με τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στο ίδιο σημείωμα, σχετικά με την αβεβαιότητα που προκάλεσε η συμπεριφορά της Koehler, μεταξύ άλλων, στην ισπανική αγορά, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η επιχείρηση αυτή περιλαμβανόταν στα «ενδιαφερόμενα μέρη» που έλαβαν μέρος στη συνάντηση αυτή, η οποία προοριζόταν να εξετάσει τα προβλήματα, που συνδέονται με τη μη τήρηση εκ μέρους της Koehler και μιας άλλης επιχειρήσεως, της συμφωνίας της οποίας αποτελούσε μέρος, όπως προκύπτει από το σημείωμα της 9ης Μαρτίου 1992 του υπαλλήλου της Sappi. Επομένως, το Πρωτοδικείο διευκρινίζει με επαρκή σαφήνεια τη συλλογιστική που ακολούθησε η Επιτροπή για να συναγάγει από τα διάφορα στοιχεία που διέθετε ότι η Koehler έλαβε μέρος στη συνάντηση της 17ης Φεβρουαρίου 1992.

102 Αφετέρου, από τη σκέψη 321 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως δεν προκύπτει ότι το Πρωτοδικείο αλλοίωσε καθ' οποιονδήποτε τρόπο τα πραγματικά περιστατικά. Η αλλοίωση αυτή δεν προκύπτει προδήλως και η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών καθώς και των διαφόρων στοιχείων που διέθετε η Επιτροπή για να συναγάγει τη συμμετοχή της Koehler στη συνάντηση της 17ης Φεβρουαρίου 1992 εμπίπτει μόνο στην αρμοδιότητα του Πρωτοδικείου. Το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να εξετάσει την εκτίμηση αυτή.

103 Επομένως, το επιχείρημα που προέβαλε συναφώς η Koehler πρέπει να απορριφθεί ως εν μέρει αβάσιμο και εν μέρει απαράδεκτο.

104 Όσον αφορά τη συνάντηση της 5ης Μαρτίου 1992, επισημαίνεται ότι, ακόμη κι αν υποτεθεί ότι το επιχείρημα της Koehler, που αντλείται από προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, για τον λόγο ότι το Πρωτοδικείο, προκειμένου να συναγάγει τη συμμετοχή της επιχειρήσεως αυτής στην εν λόγω συνάντηση, με τη σκέψη 324 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στηρίχθηκε στις παρατηρήσεις της AWA σε απάντηση αιτήσεως

της Επιτροπής για παροχή πληροφοριών, ενώ η Koehler δεν γνώριζε τις παρατηρήσεις αυτές, βάσει του επιχειρήματος αυτού και μόνο δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η συμμετοχή της Koehler στην παράβαση από τον Ιανουάριο του 1992 έως τον Σεπτέμβριο του 1995, όπως διευκρινίζεται με το άρθρο 1, δεύτερο εδάφιο, της προσβαλλομένης αποφάσεως. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι η Koehler δεν ήταν σε θέση να αμφισβητήσει τη συμμετοχή της στη συνάντηση της 17ης Φεβρουαρίου 1992, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 101 και 102 της παρούσας αποφάσεως.

105 Επομένως, το προβληθέν συναφώς από την Koehler επιχείρημα πρέπει να απορριφθεί ως μη ασκούν επιρροή.

106 Όσον αφορά τις συναντήσεις που διεξήχθησαν την άνοιξη των ετών 1992 και 1993, σχετικά με τη γαλλική αγορά καθώς και τη συνάντηση της 16ης Ιουλίου 1992, το Πρωτοδικείο, με τις σκέψεις 285 έως 293 και 332 έως 334 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, αντιστοίχως, υπενθύμισε τα διάφορα πραγματικά περιστατικά και στοιχεία που χρησιμοποίησε η Επιτροπή για να στοιχειοθετήσει τη συμμετοχή στις εν λόγω συναντήσεις των οικείων επιχειρήσεων, μεταξύ των οποίων περιλαμβανόταν η Koehler. Ωστόσο, από την υπενθύμιση αυτή δεν προκύπτει ότι το Πρωτοδικείο αλλοίωσε καθ' οποιονδήποτε τρόπο τα πραγματικά περιστατικά.

107 Επομένως, το προβληθέν συναφώς από την Koehler επιχείρημα πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμο και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να ευδοκιμήσει ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως της Koehler.

Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Koehler και επί του τρίτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Divipa, σχετικά με τον καθορισμό και το ποσό των προστίμων

108 Οι λόγοι αναιρέσεως σχετικά με τον καθορισμό και το ύψος των προστίμων της Koehler και της Divipa διαιρούνται σε πολλά σκέλη που πρέπει να αναλυθούν διαδοχικώς.

Επί του σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Koehler, σχετικά με την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως

109 Εισαγωγικώς, επισημαίνεται ότι το Πρωτοδικείο, με τις σκέψεις 473 έως 478 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, εξέτασε αν η Επιτροπή έλαβε εσφαλμένως υπόψη τον κύκλο εργασιών της Koehler σε σύγκριση με όσα έπραξε για τις λοιπές ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις και, με τις σκέψεις 505 έως 522 της ίδιας αποφάσεως, αν η κατάταξη από την Επιτροπή της Koehler και των λοιπών ενδιαφερομένων επιχειρήσεων σε κατηγορίες, προς καθορισμό του ύψους των προστίμων, τήρησε την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

110 Με την αίτησή της αναιρέσεως, η Koehler επικρίνει τις σκέψεις 477, 478 και 496 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Υποστηρίζει ότι η μεταχείριση που υπέστη είναι διαφορετική από την επιφυλαχθείσα στις επιχειρήσεις μεγαλυτέρου μεγέθους οι οποίες ανήκουν σε όμιλο. Η Koehler τονίζει, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι είναι οικογενειακή επιχείρηση μεσαίου μεγέθους και οι ιδιοκτήτες της διασφαλίζουν τη διεύθυνσή της. Αναφέρει ότι το εταιρικό της κεφάλαιο είναι 43,2 εκατομμύρια ευρώ και ο κύκλος εργασιών της σχεδόν 447 000 ευρώ για το 2000. Απαριθμεί τις περιπτώσεις της AWA, της M-real Zanders GmbH και της Mitsubishi HiTec Paper Bielefeld GmbH, επιχειρώντας να αποδείξει τη διαφορετική μεταχείριση που υπέστη όσον αφορά τον κύκλο εργασιών της που ελήφθη υπόψη.

111 Η Επιτροπή απαντά, μεταξύ άλλων, ότι έχει ευρεία εξουσία εκτιμήσεως όσον αφορά τη μέθοδο επιμετρήσεως των προστίμων. Επομένως, το Πρωτοδικείο δεν προσέβαλε την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως μην επισημαίνοντας καμία πλάνη περί το δίκαιο στην εφαρμοσθείσα μέθοδο κατά την κατάταξη των επιχειρήσεων σε πέντε κατηγορίες βάσει του κύκλου εργασιών, που αντλείται από την πώληση του προϊόντος στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο.

112 Συναφώς, είναι αληθές, όπως προκύπτει από πάγια νομολογία, ότι η Επιτροπή έχει ευρεία εξουσία εκτιμήσεως όσον αφορά τη μέθοδο υπολογισμού των προστίμων. Η μέθοδος αυτή, της οποίας το περίγραμμα δίνουν οι κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων που επιβάλλονται κατ' εφαρμογήν του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου 65, παράγραφος 5, της Συνθήκης ΕΚΑΧ (ΕΕ 1998, C 9, σ. 3), έχει διάφορα στοιχεία ευελιξίας τα οποία δίνουν στην Επιτροπή τη δυνατότητα να ασκεί τη διακριτική της εξουσία σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 (βλ., συναφώς, αποφάσεις της

29ης Ιουνίου 2006, C-308/04 P, SGL Carbon κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. I-5977, σκέψεις 46 και 47, καθώς και της 25ης Ιανουαρίου 2007, C-407/04 P, Dalmine κατά Επιτροπής, Συλλογή 2007, σ. I-829, σκέψη 133).

113 Στο πλαίσιο αυτό, στο Δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει αν το Πρωτοδικείο εκτίμησε ορθώς την εκ μέρους της Επιτροπής άσκηση της εν λόγω εξουσίας εκτιμήσεως (προαναφερθείσες αποφάσεις SGL Carbon κατά Επιτροπής, σκέψη 48, και Dalmine κατά Επιτροπής, σκέψη 134).

114 Προσθετέον ότι, για τον καθορισμό του προστίμου, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη τόσο ο ολικός κύκλος εργασιών της επιχειρήσεως, που αποτελεί ένδειξη, έστω κατά προσέγγιση και ατελή, του μεγέθους και της οικονομικής ισχύος της, όσο και το ποσοστό του κύκλου εργασιών που προέρχεται από τα εμπορεύματα που αποτελούν το αντικείμενο της παραβάσεως και που, συνεπώς, μπορούν να παράσχουν μια ένδειξη για την έκτασή της. Ως εκ τούτου, δεν πρέπει, να προσδίδεται ούτε στο ένα ούτε στο άλλο από τα ποσά αυτά δυσανάλογη σημασία σε σχέση με τα λοιπά στοιχεία εκτιμήσεως και, κατά συνέπεια, η επιμέτρηση για το κατάλληλο πρόστιμο δεν μπορεί να προκύψει από έναν απλό υπολογισμό στηριζόμενο στον ολικό κύκλο εργασιών. Έτσι έχουν ιδίως τα πράγματα όταν τα οικεία εμπορεύματα δεν αντιπροσωπεύουν παρά μόνον ένα μικρό ποσοστό κύκλου εργασιών (βλ. αποφάσεις Musique Diffusion française κ.λπ. κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα, σκέψη 121 της 9ης Νοεμβρίου 1983, 322/81, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin κατά Επιτροπής, Συλλογή 1983, σ. 3461, σκέψη 111, και της 28ης Ιουνίου 2005, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P έως C-208/02 P και C-213/02 P, Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2005, σ. I-5425, σκέψη 243).

115 Ωστόσο, εν προκειμένω, το Πρωτοδικείο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο απορρίπτοντας το επιχείρημα που προέβαλε η Koehler σχετικά με το ότι ελήφθη υπόψη ο ολικός κύκλος εργασιών της.

116 Συγκεκριμένα, όπως το Πρωτοδικείο ορθώς διεπίστωσε με τη σκέψη 476 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή, με την προσβαλλομένη απόφαση, διέκρινε μεταξύ των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων αναλόγως της σχετικής σημασίας

τους στην επίμαχη αγορά, λαμβάνοντας ως βάση για τη διάκριση αυτή τον κύκλο εργασιών που αντλείται από την πώληση του προϊόντος στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο. Η μέθοδος αυτή σκοπεί να μην καθορίζονται τα πρόστιμα βάσει απλού υπολογισμού επί του ολικού κύκλου εργασιών κάθε επιχειρήσεως και έτσι δεν οδηγεί σε άνιση μεταχείριση.

117 Επομένως, η Επιτροπή δεν υπερέβη την εξουσία της εκτιμήσεως και το Πρωτοδικείο δεν προσέβαλε την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

118 Όσον αφορά τα επιχειρήματα που προέβαλε η Koehler κατά των σκέψεων 477 και 478 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, αρκεί η διαπίστωση ότι πρόκειται για αιτιάσεις που στρέφονται κατά σκέψεων της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως τις οποίες το Πρωτοδικείο παρέθεσε ως εκ περισσού και, επομένως, πρέπει να απορριφθούν.

119 Συγκεκριμένα, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο απορρίπτει εκ προοιμίου τέτοιου είδους αιτιάσεις, εφόσον μόνη η επίκριση σκέψεων της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως τις οποίες το Πρωτοδικείο παρέθεσε ως εκ περισσού δεν συνεπάγεται την αναίρεση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως (βλ., σχετικώς, διάταξη της 25ης Μαρτίου 1996, C-137/95 P, SPO κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1996, σ. I-1611, σκέψη 47 αποφάσεις της 16ης Σεπτεμβρίου 1997, C-362/95 P, Blackspur DIY κ.λπ. κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, Συλλογή 1997, σ. I-4775, σκέψη 23, καθώς και της 25ης Ιανουαρίου 2007, C-403/04 P και C-405/04 P, Sumitomo Metal Industries και Nippon Steel κατά Επιτροπής, Συλλογή 2007, σ. I-729, σκέψη 106).

120 Επομένως, αυτό το σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Koehler πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμο.

Επί του σκέλους των λόγων αναιρέσεως που προέβαλαν η Koehler και η Divipa σχετικά με την αρχή της αναλογικότητας.

121 Η Koehler υποστηρίζει κατ' ουσίαν ότι, λαμβανομένης υπόψη της δομής της ως μη εισηγμένης στο χρηματιστήριο οικογενειακής επιχειρήσεως, ο καθορισμός από την Επιτροπή του προστίμου που της επιβλήθηκε αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας.

122 Η Επιτροπή απαντά, μεταξύ άλλων, ότι, σύμφωνα με πάγια πρακτική της, έλαβε υπόψη τη σχετική σημασία καθεμιάς από τις επιχειρήσεις στην αγορά την οποία αφορά η παράβαση, κατόπιν προσάρμοσε προς τα άνω το αρχικό ποσό του ούτως καθορισθέντος προστίμου, λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος καθώς και τους συνολικούς πόρους των διαφόρων επιχειρήσεων, και, επομένως, εξέτασε το αν το αρχικώς καθορισθέν ύψος του προστίμου πρέπει να διορθωθεί λόγω του απαιτουμένου αποτρεπτικού αποτελέσματός του.

123 Η Divipa υποστηρίζει επίσης ότι το Πρωτοδικείο προσέβαλε την αρχή της αναλογικότητας εφόσον δεν έλαβε υπόψη την οικονομική της κατάσταση ούτε το γεγονός ότι δεν ήταν παραγωγός αυτογραφικού χαρτιού, σε αντίθεση προς τις λοιπές οικείες επιχειρήσεις. Ο αληθής κύκλος εργασιών που πρέπει να ληφθεί υπόψη για την επιμέτρηση των προστίμων είναι ποσόν ίσο προς τη διαφορά μεταξύ των πωλήσεων του μεταποιημένου αυτογραφικού χαρτιού στους τελικούς πελάτες και των αγορών του χαρτιού αυτού από τους παραγωγούς.

124 Η Επιτροπή απαντά ότι το επιχείρημα σχετικά με την αρχή της αναλογικότητας είναι απαράδεκτο εφόσον η Divipa ουδέποτε επικαλέστηκε ενώπιον του Πρωτοδικείου την οικονομική της κατάσταση ούτε ό,τι έπρεπε να ληφθεί υπόψη για την επιμέτρηση των προστίμων. Περαιτέρω, το συνδεόμενο με την ιδιότητα της επιχειρήσεως επιχείρημα δεν είναι παραδεκτό, εφόσον η Divipa δεν αμφισβητεί τις κρίσιμες συναφώς σκέψεις της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Εν πάση περιπτώσει, από τη νομολογία προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν υποχρεούται, κατά τον καθορισμό του ύψους του προστίμου, να λαμβάνει υπόψη τη χρηματοπιστωτική κατάσταση μιας επιχειρήσεως.

125 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι ο κατ' αναίρεση έλεγχος του Δικαστηρίου έχει ως αντικείμενο, αφενός, να εξεταστεί σε ποιο μέτρο το Πρωτοδικείο έλαβε υπόψη, με σωστό από νομικής απόψεως τρόπο, όλους τους ουσιώδεις παράγοντες για να αξιολογήσει τη σοβαρότητα μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς υπό το φως των άρθρων 81 ΕΚ, καθώς και του άρθρου 15 του κανονισμού 17, και, αφετέρου, να εξακριβωθεί αν το Πρωτοδικείο απάντησε επαρκώς κατά νόμο στο σύνολο των επιχειρημάτων του αναιρεσείοντος για την εξαφάνιση ή μείωση του προστίμου (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 17ης Δεκεμβρίου 1998, C-185/95 P, Baustahlgewebe κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. I-8417, σκέψη 128 της 29ης Απριλίου 2004, C-359/01 P, British Sugar κατά Επιτροπής, Συλλογή 2004, σ. I-4933, σκέψη 47, καθώς και Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα, σκέψη 244).

126 Ωστόσο, προφανώς, στις υποθέσεις των οποίων επιλήφθηκε, το Πρωτοδικείο έλαβε ορθώς υπόψη του όλους τους ουσιώδεις παράγοντες για να αξιολογήσει τη σοβαρότητα της συμπεριφοράς της Koehler και της Divipa και απάντησε επαρκώς κατά νόμο στα επιχειρήματα των επιχειρήσεων αυτών.

127 Όσον αφορά την Koehler, εφόσον η επιμέτρηση του καταλλήλου προστίμου δεν μπορεί να προκύψει από έναν απλό υπολογισμό στηριζόμενο στον ολικό κύκλο εργασιών, όπως υπενθυμίστηκε με τη σκέψη 114 της παρούσας αποφάσεως, το Πρωτοδικείο ορθώς διαπίστωσε, με τη σκέψη 494 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η σύγκριση του ποσοστού που αντιπροσωπεύουν τα επιβληθέντα από την Επιτροπή πρόστιμα σε σχέση με τον ολικό κύκλο εργασιών των οικείων επιχειρήσεων δεν αρκεί για να στοιχειοθετήσει τον δυσανάλογο χαρακτήρα του επιβληθέντος στην επιχείρηση αυτή προστίμου. Περαιτέρω, δεν προκύπτει ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη τις δομικές και χρηματοπιστωτικές διαφορές μεταξύ της Koehler και των λοιπών επιχειρήσεων στις οποίες επιβλήθηκαν πρόστιμα, όπως επισημαίνει ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 277 των προτάσεών του.

128 Όσον αφορά την Divipa, το Πρωτοδικείο ορθώς έλαβε υπόψη τη συμμετοχή της επιχειρήσεως αυτής στις διάφορες συμπράξεις και, συναφώς, δεν στοιχειοθετείται καμία προσβολή της αρχής της αναλογικότητας. Επιπλέον, το επιχείρημα της επιχειρήσεως αυτής που αντλείται από το ότι δεν ελήφθησαν υπόψη οι χρηματοπιστωτικές της δυνατότητες δεν είναι παραδεκτό, εφόσον προβλήθηκε για πρώτη φορά ενώπιον του Δικαστηρίου (βλ., σχετικώς, απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2006, C-167/04 P, JCB Service κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. I-8935, σκέψη 114 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

129 Επομένως, τα σκέλη των λόγων αναιρέσεως που προέβαλαν η Koehler και η Divipa σχετικά με την αρχή της αναλογικότητας πρέπει να κριθούν αβάσιμα και, όσον αφορά την Divipa, επίσης εν μέρει απαράδεκτα.

130 Εξάλλου, η Divipa υποστηρίζει ότι, όσον αφορά τον χαρακτηρισμό της παραβάσεως, το Πρωτοδικείο προσέβαλε επίσης την αρχή της αναλογικότητας, εφόσον, αφενός, η επιχείρηση αυτή δεν μετέσχε σε ευρωπαϊκή σύμπραξη, γεγονός που συνεπάγεται ότι η παράβαση δεν δύναται να χαρακτηριστεί ως πολύ σοβαρή, και, αφετέρου, δεν μετέσχε σε όλες τις σχετικές με την ισπανική αγορά συναντήσεις, εφόσον η συμμετοχή της στη σύμπραξη διήρκεσε λιγότερο του έτους.

131 Επί του σημείου αυτού, η Επιτροπή απαντά ότι το επιχείρημα αυτό δεν είναι βάσιμο, εφόσον μια σύμπραξη, ακόμη κι όταν τοποθετείται μόνο σε εθνικό επίπεδο, θεωρείται γενικώς ως πολύ σοβαρή και όταν ακόμη το αρχικό ποσό του προστίμου είναι μέτριο γι' αυτό το είδος παραβάσεως. Εξάλλου, η διάρκεια της παραβάσεως δεν έχει καμία σχέση με τη σοβαρότητά της.

132 Συναφώς, επισημαίνεται ότι το Πρωτοδικείο επιβεβαίωσε τα κριτήρια που έθεσε η Επιτροπή για την επιμέτρηση των προστίμων και δεν προκύπτει ότι υπέπεσε συναφώς σε οποιαδήποτε πλάνη περί το δίκαιο, εφόσον η Επιτροπή άσκησε την εξουσία της εκτιμήσεως σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές, για τις οποίες γίνεται λόγος με τη σκέψη 112 της παρούσας αποφάσεως και όπως καθορίζεται με την ίδια αυτή σκέψη.

133 Επομένως, το σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Divipa, σχετικά με τον χαρακτηρισμό της παραβάσεως, πρέπει να κριθεί αβάσιμο.

Επί του σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Divipa, σχετικά με την υποχρέωση αιτιολογήσεως

134 Η Divipa υποστηρίζει ότι, με τη σκέψη 629 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο δεν τήρησε την υποχρέωση αιτιολογήσεως κρίνοντας τα εξής:

«[…] [Τ]ο γεγονός και μόνον ότι η Divipa μπόρεσε να μην έχει συμπεριφορά πλήρως συνάδουσα με τις συμφωνηθείσες συμφωνίες, εάν αποδειχθεί, δεν αρκεί για να υποχρεώσει την Επιτροπή να της χορηγήσει ελαφρυντικές περιστάσεις. Πράγματι, η [Divipa] μπορεί, μέσω της κατά το μάλλον ή ήττον ανεξάρτητης πολιτικής της στην αγορά, να προσπαθήσει απλώς να χρησιμοποιήσει τη σύμπραξη υπέρ της […]».

135 Σύμφωνα με την Divipa, οι δύο φράσεις της σκέψης 629 δεν αποτελούν επαρκή αιτιολογία. Ενώ η Divipa προσκόμισε αποδεικτικά στοιχεία προς στήριξη της αιτήσεώς της περί συνδρομής ελαφρυντικών περιστάσεων, το Πρωτοδικείο δεν απέδειξε ότι η επιχείρηση αυτή έτυχε πλεονεκτήματος, βάσει του οποίου απέρριψε την αίτηση αυτή.

136 Η Επιτροπή απαντά, μεταξύ άλλων, ότι το επιχείρημα είναι αλυσιτελές, εφόσον οι επικρινόμενες φράσεις της σκέψης 629 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως επαναλαμβάνουν απλώς στοιχεία στα οποία στηρίχθηκε το Πρωτοδικείο. Εξάλλου, το γεγονός και μόνον ότι η Divipa, ενδεχομένως, υιοθέτησε συμπεριφορά μη συνάδουσα πλήρως με τις συναφθείσες στο πλαίσιο της συμπράξεως συμφωνίες δεν αρκεί για να υποχρεωθεί η Επιτροπή να της αναγνωρίσει ελαφρυντικές περιστάσεις. Με την αμφισβητούμενη σκέψη, το Πρωτοδικείο απλώς επανέλαβε μια πλειστάκις χρησιμοποιηθείσα από τα κοινοτικά δικαστήρια αιτιολογία.

137 Συναφώς, όπως επισημαίνει ο γενικός εισαγγελέας με τα σημεία 287 και 288 των προτάσεών του, οι φράσεις της σκέψης 629 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τις οποίες επικρίνει η Divipa, συνιστούν εκ περισσού εκτεθείσες σκέψεις και η Divipa δεν αμφισβητεί τους λοιπούς λόγους στους οποίους στηρίχθηκε το Πρωτοδικείο για να δικαιολογήσει τη μη συνδρομή ελαφρυντικών περιστάσεων υπέρ της επιχειρήσεως αυτής.

138 Επομένως, το σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Divipa, σχετικά με την υποχρέωση αιτιολογήσεως, πρέπει να κριθεί αβάσιμο.

139 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι οι λόγοι αναιρέσεως που προέβαλαν η Koehler και η Divipa, σχετικά με τον καθορισμό και το ποσό των προστίμων, πρέπει να απορριφθούν.

Επί του τετάρτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Divipa, που αντλείται από προσβολή του δικαιώματος για ευθυδικία, λαμβανομένης υπόψη της διάρκειας της ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασίας

Επιχειρήματα των διαδίκων

140 Η Divipa υποστηρίζει ότι το δικαίωμα να περαιώνεται η διαδικασία λόγω παραβάσεως σε εύλογη διάρκεια ισχύει στον τομέα του ανταγωνισμού και στις διοικητικές και στις δικαστικές διαδικασίες. Το δικαίωμα αυτό προσβλήθηκε εφόσον η ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία διήρκεσε πέντε έτη μεταξύ της ασκήσεως της προσφυγής, στις 18 Απριλίου 2002, και της δημοσιεύσεως της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στις 26 Απριλίου 2007.

141 Η Επιτροπή απαντά ότι ο εύλογος χαρακτήρας της προθεσμίας πρέπει να εκτιμάται σε συνάρτηση με τις ίδιες περιστάσεις κάθε υποθέσεως και, μεταξύ άλλων, με το διακύβευμα της διαφοράς, την πολυπλοκότητα της υποθέσεως καθώς και τη συμπεριφορά του προσφεύγοντος και των αρμοδίων αρχών.

142 Όσον αφορά την ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία, η Επιτροπή τονίζει ότι δέκα επιχειρήσεις αμφισβήτησαν την προσβαλλομένη απόφαση, χρησιμοποιώντας τέσσερις γλώσσες διαδικασίας, αμφισβητήθηκαν πολλά πραγματικά περιστατικά και χρειάστηκε να εκτιμηθεί η αποδεικτική αξία των δηλώσεων και των εγγράφων που αφορούν τις προσφεύγουσες πρωτοδίκως για να στοιχειοθετηθεί το υποστατό τους, οι

προβληθέντες από τις προσφεύγουσες πρωτοδίκως λόγοι είχαν ομοιότητες, αλλά και διαφορές, αφορούσαν ζητήματα επί της ουσίας και διαδικαστικά ζητήματα, καθώς και το ύψος του προστίμου. Επομένως, η διάρκεια της διαδικασίας δεν ήταν υπερβολική. Εν πάση περιπτώσει, η Επιτροπή θεωρεί ότι παρατυπία της διαδικασίας, όπως αυτή που της προσάπτεται, ακόμα κι αν αποδειχθεί, δεν μπορεί να καταλήξει στην αναίρεση του συνόλου της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

143 Πρέπει να υπομνησθεί ότι η γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου ότι κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα για ευθυδικία, αρχή που θεσπίζει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ, και ιδίως για δίκη εντός εύλογης προθεσμίας, έχει εφαρμογή στο πλαίσιο ένδικης προσφυγής κατ' αποφάσεως της Επιτροπής επιβάλλουσας σε επιχείρηση πρόστιμα λόγω παραβάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού (αποφάσεις Baustahlgewebe κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα, σκέψεις 20 και 21 της 15ης Οκτωβρίου 2002, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P έως C-252/99 P και C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. I-8375, σκέψη 179 της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-194/99 P, Thyssen Stahl κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. I-10821, σκέψη 154, καθώς και Sumitomo Metal Industries και Nippon Steel κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα, σκέψη 115).

144 Ο εύλογος χαρακτήρας της προθεσμίας εκτιμάται με γνώμονα τις περιστάσεις που προσιδιάζουν σε κάθε υπόθεση και ειδικότερα τα διακυβευόμενα με τη δίκη συμφέροντα του διαδίκου, την περιπλοκότητα της υποθέσεως, καθώς και τη συμπεριφορά του προσφεύγοντος και εκείνη των αρμοδίων αρχών (προαναφερθείσες αποφάσεις Baustahlgewebe κατά Επιτροπής, σκέψη 29 Thyssen Stahl κατά Επιτροπής, σκέψη 155, καθώς και Sumitomo Metal Industries και Nippon Steel κατά Επιτροπής, σκέψη 116).

145 Το Δικαστήριο διευκρίνισε συναφώς ότι ο κατάλογος των κριτηρίων αυτών δεν είναι εξαντλητικός και ότι η εκτίμηση του εύλογου χαρακτήρα της προθεσμίας δεν επιβάλλει συστηματική εξέταση των περιστάσεων της υποθέσεως ενόψει καθενός κριτηρίου όταν η διάρκεια της διαδικασίας παρίσταται δικαιολογημένη ενόψει ενός μόνον κριτηρίου. Έτσι, η περιπλοκότητα της υποθέσεως μπορεί να γίνει δεκτή προς δικαιολόγηση μιας προθεσμίας η οποία κατ' αρχάς είναι πολύ μεγάλη (προαναφερ-

θείσες αποφάσεις Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 188 Thyssen Stahl κατά Επιτροπής, σκέψη 156, καθώς και Sumitomo Metal Industries και Nippon Steel κατά Επιτροπής, σκέψη 117).

146 Εν προκειμένω, η ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία διήρκεσε πέντε έτη, από της καταθέσεως, μεταξύ 11 και 18 Απριλίου 2002, των δικογράφων των προσφυγών εννέα επιχειρήσεων μέχρι τις 26 Απριλίου 2007, ημερομηνία δημοσιεύσεως της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

147 Αυτή η διάρκεια της διαδικασίας πρέπει να εξετασθεί από την άποψη των περιστάσεων της υποθέσεως. Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας, με τα σημεία 145 έως 148 των προτάσεών του, η διάρκεια αυτή μπορεί να δικαιολογηθεί λαμβανομένης υπόψη της περιπλοκότητας της υποθέσεως και του ότι, μεταξύ άλλων, το σύνολο σχεδόν των πραγματικών περιστατικών επί των οποίων στηρίχθηκε η προσβαλλομένη απόφαση αμφισβητήθηκε πρωτοδίκως και έπρεπε να εξακριβωθεί. Εξάλλου, εννέα επιχειρήσεις άσκησαν προσφυγή κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως, σε τέσσερις διαφορετικές γλώσσες διαδικασίας, και ένα κράτος μέλος, εν προκειμένω το Βασίλειο του Βελγίου, ζήτησε να παρέμβει. Κατόπιν ενώσεως των προσφυγών αυτών, η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση εκδόθηκε επί των εννέα υποθέσεων.

148 Οι διαφορετικές αυτές περιστάσεις απαίτησαν παράλληλη εξέταση των εννέα προσφυγών και η διάρκεια της διαδικασίας μπορεί ευκόλως να εξηγηθεί από την εμπεριστατωμένη εξέταση του φακέλου από το Πρωτοδικείο και τις γλωσσικές δυσχέρειες που ανέκυψαν από τους εφαρμοστέους κατά την ενώπιόν του διαδικασία δικονομικούς κανόνες.

149 Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, διαπιστώνεται ότι η ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία δεν υπερέβη τον επιβαλλόμενο εύλογο χρόνο.

150 Από τις σκέψεις 49 έως 149 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει ότι δεν μπορεί να γίνει δεκτός κανένας από τους λόγους αναιρέσεως που προέβαλαν η Koehler και η Divipa προς στήριξη των αιτήσεών τους αναιρέσεως και, κατά συνέπεια, οι αιτήσεις τους αναιρέσεως πρέπει να απορριφθούν.

Επί των δικαστικών εξόδων

151 Κατά το άρθρο 122, πρώτο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας, όταν η αίτηση αναιρέσεως γίνεται δεκτή και το Δικαστήριο κρίνει το ίδιο οριστικά τη διαφορά, αποφαίνεται και επί των εξόδων. Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του κανονισμού αυτού, το οποίο εφαρμόζεται στην αναιρετική διαδικασία δυνάμει του άρθρου 118 του ίδιου κανονισμού, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα έξοδα, εφόσον υπήρχε σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου.

152 Η Επιτροπή ηττήθηκε στην άμυνά της όσον αφορά την ασκηθείσα από την Bolloré αναίρεση, η οποία ζήτησε την καταδίκη του θεσμικού αυτού οργάνου στα δικαστικά έξοδα. Επομένως, η Επιτροπή πρέπει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα, στα οποία υποβλήθηκε η επιχείρηση αυτή ενώπιον του Πρωτοδικείου και κατά την αναιρετική διαδικασία.

153 Εφόσον η Koehler και η Divipa ηττήθηκαν και η Επιτροπή ζήτησε να καταδικαστούν στα δικαστικά έξοδα, πρέπει να καταδικαστούν στα δικαστικά έξοδα της παρούσας διαδικασίας όσον αφορά τις αιτήσεις τους αναιρέσεως, αντιστοίχως.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφασίζει:

1) Ακυρώνει την απόφαση του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 26ης Απριλίου 2007, Τ-109/02, Τ-118/02, Τ-122/02, Τ-125/02, Τ-126/02, Τ-128/02, Τ-129/02, Τ-132/02 και Τ-136/02, Bolloré κ.λπ. κατά Επιτροπής, όσον αφορά την Bolloré SA.

2) Ακυρώνει την απόφαση 2004/337/ΕΚ της Επιτροπής, της 20ής Δεκεμβρίου 2001, σχετικά με διαδικασία του άρθρου 81 της Συνθήκης ΕΚ και του άρθρου 53 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/E-1/36.212 — Αυτογραφικό χαρτί), όσον αφορά την Bolloré SA.

3) Απορρίπτει τις ασκηθείσες από την Papierfabrik August Koehler AG και την Distribuidora Vizcaína de Papeles SL αναιρέσεις.

4) Στην υπόθεση C-327/07 P, καταδικάζει την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στα δικαστικά έξοδα της πρωτόδικης και της αναιρετικής διαδικασίας.

5) Στις υποθέσεις C-322/07 P και C-338/07 P, αντιστοίχως, καταδικάζει την Papierfabrik August Koehler AG και την Distribuidora Vizcaína de Papeles SL στα δικαστικά έξοδα.

(υπογραφές)